

Broedvogels van de Duinen van Goeree in 2011

Frank Majoor,
Roy Slaterus & Marten Annema

Sovon-rapport 2012/38

Broedvogels van de Duinen van Goeree in 2011

Frank Majoor, Roy Slaterus & Marten Annema

Sovon-rapport 2012/38
Dit rapport is samengesteld
in opdracht van
Natuurmonumenten

Colofon

© Sovon Vogelonderzoek Nederland

Dit rapport is samengesteld in opdracht van Natuurmonumenten

Sovon Vogelonderzoek Nederland
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
e-mail: info@sovon.nl

tekst: Frank Majoor, Roy Slaterus en Marten Annema
foto's: Michel Klemann en Roy Slaterus
figuren: Dries Oomen
lay-out: Peter Eekelder

Wijze van citeren: Majoor, F., Slaterus, R & Annema, M. 2012. Broedvogels van de Duinen van Goeree in 2011. Sovon-rapport 2012/38. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

ISSN 2212-5027

Inhoud

1. Inleiding	5
2. Gebiedsbeschrijving	7
3. Werkwijze	11
3.1. Doelstelling en inventarisatiemethode	11
3.2. Veldwerk	11
3.3. Interpretatie en verwerking van de gegevens	11
3.4. Weersomstandigheden	12
4. Resultaten	15
4.1. Totaaloverzicht	15
5. Soortbeschrijvingen	21
6. Conclusies en aanbevelingen	35
Literatuur	41
Bijlagen	
Bijlage I. Verspreidingskaarten vastgestelde broedvogels 2009 en 2011	

1. Inleiding

In het voorjaar van 2011 zijn door medewerkers van Sovon Vogelonderzoek Nederland in opdracht van Natuurmonumenten broedvogels gekarteerd in een omvangrijk deel van de Duinen van Goeree op Goeree-Overflakkee in Zuid-Holland. In dit rapport worden de resultaten van deze kartering gepresenteerd en vergeleken met oudere broedvogelgegevens, zoals van soortgelijke karteringen uit 1996 en 2005 (Klemann 1996, de Boer & Vergeer 2006).

Het rapport start met een korte gebiedsbeschrijving en een uitleg van de gehanteerde methodiek. Vervolgens worden de resultaten gepresenteerd en worden alle vastgestelde soorten kort besproken. In de soortteksten wordt waar mogelijk ook aandacht besteed aan het voorkomen in de regio. Ook worden enkele niet-broedvogels alsmede een aantal voormalige broedvogels besproken. Hierna volgt een afsluitend hoofdstuk waarin de belangrijkste feiten nog eens op een rij worden gezet en een beeld wordt geschetst van de verwachte ontwikkelingen binnen relevante broedvogelpopulaties. In een bijlage wordt tot slot voor alle vastgestelde soorten de verspreiding van de territoria gepresenteerd in de vorm van 'stippenkaarten'. Alle verzamelde vogelwaarnemingen en de daaruit gedestilleerde territoria zijn digitaal beschikbaar middels het autoclusterprogramma van Sovon. Deze gegevens worden bewaard door zowel Sovon als Natuurmonumenten.

De inventarisatie in 2011 werd uitgevoerd door Michel Klemann, Frank Majoor, Marc van Roomen en Vincent de Boer, allen in dienst van Sovon. In 2009 werd een aangrenzend en deels overlappend duingebied, namelijk de Middel- en Oostduinen, dat in beheer is van Evides Waterbedrijf door Marten Annema geïnventariseerd. De resultaten van deze kartering zoals vastgelegd in Annema (2010) zijn in dit rapport geïntegreerd.

Door Natuurmonumenten werden belangrijke bijdragen geleverd aan de totstandkoming van deze broedvogelinventarisatie, onder meer door Wouter van Steenis, Han Meerman en Matthijs Broere. Zij worden hartelijk bedankt voor de prettige samenwerking. Sovon-collega's Dries Oomen en Peter Eekelder worden eveneens bedankt voor hun bijdragen aan de totstandkoming van dit rapport.

2. Gebiedsbeschrijving

Goeree-Overflakkee is een eiland in het zuidwesten van de provincie Zuid-Holland. Het wordt omsloten door de Noordzee, het Haringvliet, het Volkerak en de Grevelingen. Onder de Duinen van Goeree worden de aan de Noordzee grenzende duingebieden in het westen van het eiland verstaan. Dit deel behoort tot de gemeente Goedereede. Ruim voor het begin van onze jaartelling is de basis voor dit gebied gelegd. Gedurende het subboreaal (2000 voor Christus) zijn veenpakketten afgezet en ontstond de binnenste duinenrij, nu de West-, Middel- en Oostduinen geheten. Later volgden afzettingen van jonge zeeklei in de vorm van slikken en schorren. Aan het eind van de Middeleeuwen begon men met landaanwinning door inpoldering, resulterend in onder andere wat nu Polder het West-Nieuwland en Polder Nieuwenoord heet. Buiten de opgeworpen dijken vormde zich vervolgens een nieuwe duinenrij: de Springertduinen en het Vuurtorenduin.

Westhoofd- en Springertduinen

De meest westelijk gelegen, relatief jonge duinen, vanaf de voet van de Brouwersdam naar het noorden, worden Springertduinen (inclusief Westhoofdvallei) genoemd. Het gaat om een vrij smalle strook van maximaal ca. 700 meter breed, die gekenmerkt wordt door met helm begroeide zeeduinen en met duindoorn begroeide duinvalleien. Langs de binnenduintrand is de struikvegetatie op sommige plekken hoger en hier groeien ook bomen. Net buiten het onderzoeksgebied staan meerdere woningen; de tuinen alhier dragen bij aan de variatie. In het noorden vindt begrazing plaats in de Westhoofdvallei om typische plant- en diersoorten van open duinvalleien te behouden.

Figuur 1. Westhoofdvallei.

Vuurtorenduin

Het duingebied rondom de karakteristieke vuurtoren wordt aangeduid als Vuurtorenduin. Met een maximale breedte van ca. 500 meter gaat het om een vrij smalle duinstrook. Dichtbij zee domineert helm en langs de binnenduintrand groeien bomen en struiken. In het midden wisselen duindoornstruwelen en open schaars begroeide delen elkaar af.

Figuur 2. Vuurtorenduin.

Flaauwe Werk

De zeer smalle, hooguit 100 meter brede, duinstrook ten noorden van Ouddorp wordt het Flaauwe Werk genoemd. Tot 2007 werd deze 'zeedijk' nog beschouwd als een zwakke schakel in de Hollandse kustlijn. Door de stijgende zeespiegel en de toenemende golfkracht voldeed de dijk niet meer aan de veiligheidsnormen. Daarom heeft waterschap Hollandse Delta tussen 2007 en 2011 de dijk breder en hoger gemaakt. Daarbij is getracht om de aanwezige natuurwaarden zoveel mogelijk te behouden of zelfs te versterken.

Middel- en Oostduinen

Het oude duingebied tussen Ouddorp en de ingang van de Kwade Hoek worden aangeduid als Middel- en Oostduinen. Met ruim een kilometer is dit de breedste duinstrook van het onderzoeksgebied. In 2001 is aan Evides Waterbedrijf vergunning verleend voor het onttrekken van geïnfilterd grondwater. In de afgelopen jaren heeft zich steeds meer riet ontwikkeld langs de aanwezige infiltratiekanalen en het gehele beweide gebied is over het algemeen iets ruiger geworden. Op enkele eilandjes in de infiltratiekanalen zijn in 2000 enkele grote wilgen blijven staan. Deze worden door kraaien en roofvogels

gebruikt als uitzichtplaats en vluchtplaats. Om voor de weidevogels meer rust te creëren zijn op enkele locaties deze bomen weggehaald.

Bos Havenhoofd

Tussen het gehucht Havenhoofd en de haven van Stellendam ligt een loofbos van ca. 20 hectare. De oostelijke helft van het bosje bestaat uit struwelen met duindoorn, esdoorn en vlier als belangrijkste soorten. Ook de oever van het Zuiderdiep, die in verbinding staat met het Haringvliet, behoort tot dit deelgebied.

Figuur 3. Kreek bij het gehucht Havenhoofd.

Kwade Hoek

De Kwade Hoek ligt in het noorden van het intergetijdengebied van de Voordelta. Door de aanleg van een stuifdijk in de jaren zestig en de Haringvlietdam in de jaren zeventig werden zeestromen en geulen als het ware zeewaarts afgebogen, waardoor er een concentratie van zandbanken voor de kust ontstond. Aan de vele schepen die aan de verraderlijke stroming en zandbanken ten prooi vielen dankt het

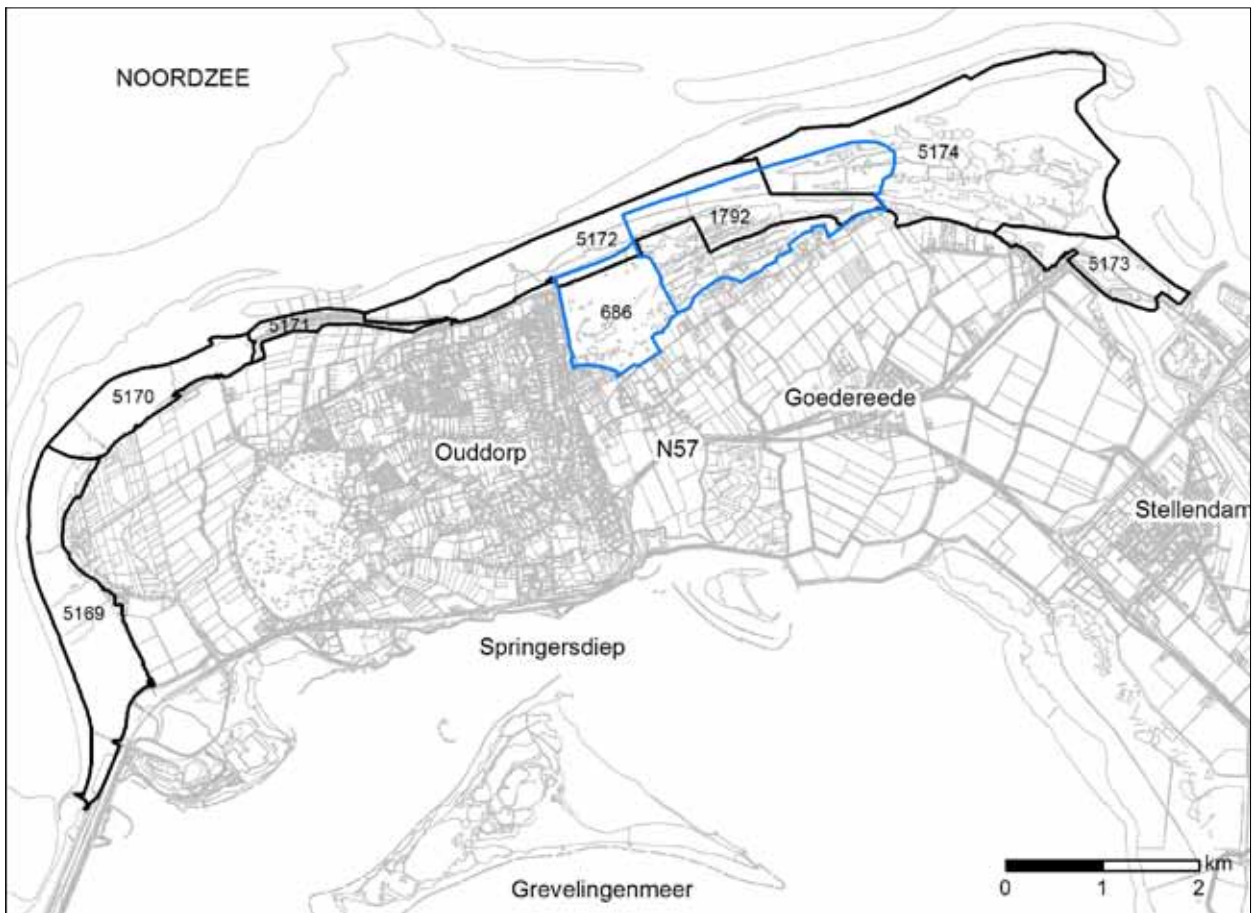
Figuur 4. De Kwade Hoek.

gebied haar naam: de kwaaien hoek. De zandbanken, waaronder een grote haak in het noordoosten, vallen bij eb grotendeels droog en groeien elk jaar nog aan. Geologische processen die bij de opbouw van de Nederlandse kust een rol hebben gespeeld zijn in het gebied nog dagelijks waarneembaar. Het gebied bestaat aan de zeezijde uit strand, waar spontaan duintjes zijn ontstaan, en slikken. Doordat deze modderige platen dagelijks worden overspoeld met zeewater zijn ze nauwelijks begroeid. Meer landinwaarts liggen schorren die doorsneden worden door kronkelige krekens. Achter de duintjes hebben zich vochtige primaire duinvaleien ontwikkeld. Het is dus een afwisselend en dynamisch landschap met primaire duinvorming, slikken, schorren, valleien en duinstruweel. In het zomerhalfjaar wordt het oostelijke deel van het schor begraaasd door koeien.

De Duinen van Goeree, zoals behandeld in dit rapport, zijn onder te verdelen in zeven telgebieden, namelijk – van west naar oost – Westhoofd- en Springertduinen, Vuurtorenduin, Flaauwe Werk, Zeewering (Middel- en Oostduinen Noord), Middel- en Oostduinen (geïventariseerd in 2009), Bos Havenhoofd en de Kwade Hoek. Bij elkaar beslaat dit gebied ruim 1200 hectare (zie tabel 1 en figuur 5). Onder de naam Duinen Goeree & Kwade Hoek is het gebied sinds 19 februari 2008 aangewezen als Natura 2000-gebied.

Tabel 1. Deelgebieden en oppervlaktes.

Nummer	Deelgebied	Opp (ha)
5169	Westhoofd- & Springertduinen	180
5170	Vuurtorenduin	94
5171	Flaauwe Werk	27
5172	Zeewering	243
686+1792	Middel- en Oostduinen	217
5173	Bos Havenhoofd	71
5174	Kwade Hoek	446
	<i>totaal</i>	<i>1.278</i>

Figuur 5. Ligging van de Duinen van Goeree, alsmede van de in dit rapport gehanteerde telgebieden.

3. Werkwijze

3.1. Doelstelling en inventarisatiemethode

Bij het verzamelen van broedvogelgegevens in terreinen van Natuurmonumenten zijn de volgende aspecten van belang:

- verspreiding en aantal territoria van de broedvogelsoorten
- aantalsontwikkeling van de broedvogelsoorten
- relatie tussen het beheer en broedvogels

Bij het uitvoeren van het broedvogelonderzoek werd gebruik gemaakt van de door Sovon ontwikkelde Broedvogel Monitoring Project-methode (van Dijk & Boele 2011). Hierbij werden alle aanwezige broedvogelsoorten gekarteerd, exclusief de volgende talrijke soorten: Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Pimpelmees en Koolmees. Deze soorten werden ook tijdens voorgaande inventarisaties niet onderzocht. Dat zelfde gold toen ook voor Houtduif, Winterkoning, Spreeuw, Huismus en Ringmus, die nu wel zijn meegenomen. De verspreiding en het getalsmatige voorkomen van deze soorten zijn in kaart gebracht, waarbij duidelijk werd welke biotooptypen door deze soorten worden bezet en wat de huidige avifaunistische waarde van de deelgebieden is.

3.2. Veldwerk

De terreinen werden vijfmaal in de vroege ochtend en overdag en eenmaal gedurende de avond en nacht bezocht. Hiermee werd aangesloten bij de in 2005 gevolgde werkwijze en onderzoeksintensiteit. Het veldonderzoek vond plaats tussen 16 maart en 8 juni 2009 (Middel- en Oostduinen) en tussen 24 maart en 12 juli 2011 (overige deelgebieden). In totaal werden 11.212 minuten, oftewel bijna 187 uur, aan veldwerk besteed. Dit komt neer op gemiddeld 9,3 minuten per hectare, wat voor een grootschalige kartering van een dergelijk terrein een goede onderzoeksintensiteit is. In tabellen 2 en 3 worden de datums en tijden van de veldbezoeken weergegeven.

De meeste veldbezoeken begonnen rond zonsopgang en duurden tot in de middag. De af te leggen route werd aangepast aan de terreingesteldheid, de tijd van de dag en de weersomstandigheden. Tijdens de inventarisaties werd gelet op territorium- en

Tabel 2. Datums en tijden van veldbezoeken aan het onderzoeksgebied, exclusief Middel- en Oostduinen. Initialen van tellers staan voor Frank Majoor (FM), Michel Klemann (MK), Marc van Roomen (MvR) en Vincent de Boer (VdB).

datum	tijden	minuten	tellers
24-3-2011	8:30-16:45	990	FM, VdB
25-3-2011	06:45-12:00	630	FM, VdB
14-4-2011	09:30-14:30	600	FM, MK
15-4-2011	06:00-14:00	960	FM, MK
5-5-2011	06:00-15:00	1080	FM, MK
6-5-2011	05:30-11:45	750	FM, MK
25-5-2011	08:10-12:30	520	MK, MvR
26-5-2011	05:00-14:30	1140	MK, MvR
11-7-2011	02:30-12:30	1200	FM, MK
12-7-2011	00:00-09:45	1170	FM, MK

Tabel 3. Datums en tijden van veldbezoeken aan Middel- en Oostduinen. Initialen van teller staan voor Marten Annema (MA).

datum	tijden	minuten	tellers
16-3-2009	07:45-10:15	150	MA
18-3-2009	07:15-10:30	195	MA
31-3-2009	06:19-09:05	166	MA
2-4-2009	06:15-09:30	195	MA
14-4-2009	07:25-10:05	160	MA
15-4-2009	05:40-09:15	215	MA
27-4-2009	06:19-09:00	161	MA
29-4-2009	05:30-08:45	195	MA
12-5-2009	05:00-08:45	225	MA
13-5-2009	05:00-08:35	215	MA
20-5-2009	21:15-23:00	105	MA
8-6-2009	05:45-08:55	190	MA

nestindicatief gedrag. Zangwaarnemingen waren het talrijkst en daardoor erg belangrijk. Waarnemingen als alarmeren, het aandragen van voedsel, afleidingsgedrag, bedelende jongen en nestvondsten zijn vanzelfsprekend ook gebruikt.

3.3. Interpretatie en verwerking van de gegevens

In het veld werden de waarnemingen, voorzien van een adequate broedcode, ingetekend op kaarten. Later werden deze ingevoerd in het autoclusterpro-

gramma van Sovon en geïnterpreteerd conform de criteria zoals beschreven in van Dijk & Boele (2011). Voordelen van dit programma zijn dat alle veldwaarnemingen digitaal beschikbaar zijn en dat de interpretatie transparant en reproduceerbaar is. De ligging van de territoria kan vervolgens eenvoudig worden weergegeven in een GIS-bestand. De verspreidingskaarten die in bijlage I zijn opgenomen, zijn gemaakt met behulp van het GIS-programma arc-GIS.

3.4. Weersomstandigheden

Het weer is van invloed op de activiteit van vogels en daardoor op de doelmatigheid van het inventariseren. Harde wind, neerslag en lage temperaturen zijn belemmerende factoren. Veel territoriale activiteit neemt ook af bij hoge temperaturen. Daarom wordt hier een korte beschrijving van het weer in het broedseizoen van 2011 gegeven aan de hand van de maandoverzichten van het KNMI. In tabel 2 zijn enkele variabelen samengevat.

De maand **maart** kan kort worden samengevat als uitzonderlijk droog, zeer zonnig en met normale temperaturen. De gemiddelde landelijke temperatuur kwam exact overeen met het langjarig gemiddelde van 5,9 °C. Er waren echter behoorlijke regionale verschillen. In het noorden van het land was maart aan de koude kant, terwijl het in het zuiden juist zacht was. Tijdens de vaak heldere nachten kwam het regelmatig tot vorst wat normaal is voor deze tijd van het jaar. Gemiddeld over het land was maart met 13,9 mm neerslag een uitzonderlijk droge maand, tegenover een langjarig gemiddelde van 67,6 mm. In het noordwesten was de droogte het grootst. Op een aantal plaatsen viel daar slechts vijf mm neerslag. De meeste neerslag viel in het zuiden en midden. Het grootste deel van deze neerslagsom viel op 18 maart. Maart was een zeer zonnige maand, met gemiddeld over het land ruim 185 zonuren, tegen 125 normaal. In Zeeland werd de zon het meest gezien, in het noorden scheen de zon het minst. Met het hoge aantal zonuren eindigde maart op de vierde plaats in de rij van zonnigste maartmaanden sinds 1901. Op de eerste plaats in deze lijst staat maart 2003 met 199 zonuren.

In **april** lag de gemiddelde landelijke temperatuur met 12,6 °C beduidend hoger dan het langjarig gemiddelde van 8,9 °C. Het is de hoogste waarde sinds 1706 en een evenaring van het record in april 2007. Op 2 april werd in De Bilt met 23,2 °C de eerste

warme dag van het jaar genoteerd. Het totale aantal warme dagen (een dag met een maximumtemperatuur van 20,0 °C of hoger) in april kwam uit op 13. Op 21 april werd met 25,0 °C nipt de eerste zomerse dag (een dag met een maximumtemperatuur van 25,0 °C of hoger) van het seizoen geregistreerd. Op 22, 23 en 24 april werd het in De Bilt ruim 26 graden, waarmee vier zomerse dagen op rij werden geregistreerd. April mag dus beschreven worden als uitzonderlijk zacht. Ook kwam in De Bilt geen enkele vorstdag voor terwijl april normaal ca. vier vorstdagen telt. April was ook een zeer droge maand, met gemiddeld over het land 11 mm neerslag, tegen 44 mm normaal. De meeste neerslag viel in het oosten en in Limburg. April was een zeer zonnige maand met gemiddeld over het land 262 zonuren, tegen 178 normaal. Langs de kusten was de zon het meest te zien, op een aantal plaatsen 285 uren. Op de minst zonnige plaats, Maastricht, scheen de zon nog altijd 233 uren. April was hiermee een uitzonderlijke zachte, zeer zonnige en zeer droge maand.

Mei was een vrij warme maand met een gemiddelde landelijke temperatuur van 13,9 °C, tegen 12,8 °C normaal. In totaal werden in De Bilt 12 warme dagen genoteerd, tegen 10 normaal. Op drie dagen werd het zomers warm wat normaal is voor mei. Op 30 mei werd het in het zuidoosten zelfs tropisch warm (een maximumtemperatuur van 30,0 °C of hoger). De landelijk hoogste temperatuur werd gemeten in Arcen, namelijk 31,4 °C. Aan het begin van de maand koelde het tijdens de nachten fors af. In het noordoosten kwam het op uitgebreide schaal nog op drie dagen tot lichte vorst. Mei was een zonnige maand met gemiddeld over het land 266 zonuren tegen 213 uren normaal. De minst zonnige plaatsen bevonden zich in het midden en oosten van het land. Gemiddeld over het land is in mei 25 mm neerslag gevallen, tegen een langjarig gemiddelde van 61 mm. Langs de westkust en in het zuidoosten viel op een aantal plaatsen minder dan 10 mm. Het natst was het in het noordoosten met 40 tot ruim 60 mm regen. Aangezien ook maart en april zeer droge maanden waren met zonnig weer (en daardoor grote verdamping) werd voor de tijd van het jaar een record hoog potentieel neerslagtekort geregistreerd.

In **juni** lag de gemiddelde landelijke temperatuur op 16,0 °C, tegen een langjarig gemiddelde van 15,4 °C. De eerste dagen van de maand vormden een voortzetting van het zonnige en warme weer dat zo kenmerkend was voor de maanden ervoor. Vanaf 5 juni werd het weer wisselvallig, met op vrijwel elke dag wel regen en een temperatuur die normaal was

voor de tijd van het jaar. Vanaf de 26e werd kortdu- rend zeer warme lucht aangevoerd. De dagen 27 en 28 juni verliepen in een groot deel van het land tropisch. Eén tropische dag is normaal voor de maand juni. Op de 28e werd de hitte alweer uit ons land ver- dreven na actieve onweersbuien die in de avond over het land trokken. Hierbij viel op sommige plekken uitzonderlijk veel regen en werden hoge windsnelhe- den bereikt. Na de 28e lag de temperatuur opnieuw rond het langjarig gemiddelde. Juni was een natte maand met gemiddeld over het land 96 mm neerslag tegen 68 mm normaal. Door het vaak buiige karakter van de neerslag waren de maandsommen bijzonder grillig over het land verdeeld. In de droogste gebie- den werd 50 tot 80 mm regen gemeten terwijl de natste plaatsen 120 tot 130 mm registreerden. In de Betuwe werd de meeste neerslag gemeten. Lande- lijk scheen de zon gemiddeld 219 uren tegen 201 uren normaal. De zon was het meest te zien in het Waddengebied. In het oosten en zuidoosten van het land scheen de zon het minst; Maastricht kwam niet verder dan 188 zonuren.

Juli was een zeer natte maand met weinig zon en lage temperaturen. Gemiddeld over het land viel 128 mm neerslag terwijl het langjarig gemiddelde 78 mm is. Daarmee eindigde de maand op de zesde plaats in de rij van natste julimaanden sinds 1901 (op de eerste plaats staat juli 2007). Vooral het midden en

westen hadden te maken met veel regen, terwijl het in het oosten en zuiden droger bleef. De omgeving van Hoek van Holland was het natst met 214 mm neerslag. Door de vele regen nam het landelijke neerslagtekort drastisch af tot minder dan 100 mm, een normale waarde voor juli. De maand was ook koel met een gemiddelde temperatuur van 15,8 °C, bijna twee graden onder het langjarig gemiddelde van 17,7 °C. In het midden en westen zijn alleen enkele warme dagen geregistreerd en in het zuiden en oosten zijn drie zomerse dagen geteld. De lande- lijk hoogste temperatuur werd gemeten op 12 juli in Arcen en bedroeg 28,3 °C. Landelijk scheen de zon gemiddeld 158 uren, tegen 212 uren normaal, waar- mee de maand ook een wat somber karakter had.

Veldbezoeken Duinen van Goeree

Het grootste deel van de veldbezoeken kon onder goede omstandigheden worden uitgevoerd. Met name in het begin van het seizoen was het ideaal weer. Op sommige momenten stond er veel wind, waardoor het veldwerk in open terreindelen bemoei- lijk werd. In alle terreinen kon echter voldoende tijd onder gunstige omstandigheden worden doorge- bracht, zodat er een goed beeld van de broedvogelbe- volking werd verkregen. De langdurige droogte van maart tot mei in 2011 kan van invloed zijn geweest op de vestiging van sommige vogelsoorten, zoals bewoners van vochtige duinvalleien.

Tabel 4. Enkele weersvariabelen (Nederlands gemiddelde) in de periode maart-juli 2011, op basis van gegevens van het KNMI. De afkorting Ref staat voor de referentiewaarden (langjarig gemiddelde).

	gem. temp (°C)	ref	neerslag (mm)	ref	zonneshijn (%)	ref	wind (m/s)	ref
maart	5,9	5,9	13,9	67,6	50	34	4,1	5,4
april	12,6	8,9	11,1	43,9	63	43	4,1	4,6
mei	13,9	12,8	24,5	60,9	55	44	4,7	4,4
juni	16,0	15,4	96,2	68,4	43	40	4,6	4,2
juli	15,8	17,7	127,7	78,3	31	42	4,3	4,2

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de in 2009-2011 uitgevoerde broedvogelinventarisaties besproken. De vastgestelde aantallen territoria worden gepresenteerd en toegelicht. Voor de territoria-kaarten wordt verwezen naar bijlage I.

4.1. Totaaloverzicht

In totaal werden in 2009-2011 in het gehele onderzoeksgebied 85 verschillende broedvogelsoorten aangetroffen. In 2005 waren dat er 79 en in 1996 76. Opvallende nieuwkomers in deze periode waren Roerdomp, Blauwe Reiger, Grote Canadese Gans, Brandgans, Havik en Cetti's Zanger, terwijl soorten als Grutto en Tapuit verdwenen.

Niet alleen het aantal soorten vertoonde een toename, ook het totaal aan territoria is gestegen. In dezelfde deelgebieden groeide het aantal territoria (exclusief van soorten die niet in alle jaren werden onderzocht) van 1.915 in 1996 en 1.718 in 2005 naar 2.657 in 2011. De drie soorten die het meest aan deze toename bijdroegen waren Grauwe Gans (+ 245 territoria), Grasmus (+ 173) en Zwartkop (+ 138). In tabel 4 worden de vastgestelde aantallen territoria per soort gepresenteerd voor die deelgebieden die in 2011 werden onderzocht; ter vergelijking zijn de aantallen in dezelfde deelgebieden in 1996 en 2005 eveneens weergegeven.

Ook in de Middel- en Oostduinen werd een toename van het aantal territoria geconstateerd. Hier steeg het aantal territoria van soorten die in alle jaren werden onderzocht van 602 in 1996-1998 naar 685 in 2009. Deze toename kwam vooral op het conto van Graspieper (+ 47 territoria), Wilde Eend (+ 32) en Grauwe Gans (+ 31) en veel minder op dat van struweelbewoners als Grasmus en Zwartkop. In tabel 5 worden de vastgestelde aantallen territoria per soort voor de Middel- en Oostduinen gepresenteerd (bron: Annema 2010).

In tabel 7 worden de aantallen en dichtheden (aantal territoria per 100 hectare) in 2011 gepresenteerd per deelgebied. De dichtheden vergemakkelijken de vergelijking, aangezien de deelgebieden verschillend van omvang zijn.

Tabel 5. Aantallen territoria van broedvogels van Duinen van Goeree, exclusief Middel- en Oostduinen, in 1996, 2005 en 2011; voor 1996 en 2005 werden alleen die territoria geselecteerd binnen de voor 2011 aangehouden grenzen van het onderzoeksgebied.

Soort	1996	2005	2011	Soort	1996	2005	2011
Dodaars	1	0	0	Witte Kwikstaart	6	7	0
Fuut	0	0	1	Winterkoning	+	+	121
Grauwe Gans	0	41	245	Heggenmus	308	218	317
Grote Canadese Gans	0	0	2	Roodborst	+	+	+
Brandgans	0	0	45	Nachtegaal	85	85	147
Nijlgans	0	1	0	Blauwborst	21	0	22
Bergeend	42	36	40	Gekraagde Roodstaart	0	0	1
Krakeend	0	4	4	Roodborsttapuit	9	15	53
Wilde Eend	35	41	79	Tapuit	1	0	0
Soepeend	0	0	1	Merel	+	+	+
Pijlstaart	1	0	0	Zanglijster	12	41	22
Slobeend	4	8	2	Grote Lijster	30	0	3
Kuifeend	2	2	2	Cetti's Zanger	0	0	11
Bruine Kiekendief	2	2	3	Sprinkhaanzanger	28	30	56
Havik	0	0	2	Rietzanger	6	5	56
Sperwer	1	0	1	Bosrietzanger	39	14	19
Buizerd	0	0	3	Kleine Karekiet	66	21	25
Torenvalk	1	1	0	Spotvogel	24	13	3
Boomvalk	1	0	0	Braamsluiper	73	42	92
Kwartel	0	0	1	Grasmus	222	157	395
Fazant	126	111	104	Tuinfluiters	54	50	129
Waterhoen	1	1	1	Zwartkop	48	74	186
Meerkoet	6	2	8	Tjiftjaf	+	+	+
Scholekster	53	49	26	Fitis	+	+	+
Kluut	20	10	21	Grauwe Vliegenvanger	1	0	0
Kleine Plevier	0	0	2	Baardman	2	0	0
Bontbekplevier	0	7	1	Pimpelmees	+	+	+
Strandplevier	0	3	2	Koolmees	+	+	+
Kievit	23	28	12	Staatmees	10	15	18
Houtsnip	0	0	2	Boomkruiper	2	1	4
Grutto	12	1	0	Wielewaal	3	3	1
Wulp	1	1	0	Gai	9	9	6
Tureluur	32	73	34	Ekster	26	30	17
Zilvermeeuw	0	0	1	Kauw	8	7	3
Holenduif	3	6	3	Zwarte Kraai	2	16	12
Houtduif	+	+	69	Spreeuw	+	+	0
Turkse Tortel	1	7	8	Huisemus	+	+	9
Zomertortel	63	59	45	Ringmus	+	+	1
Koekoek	33	13	5	Vink	0	0	7
Bosuil	0	1	0	Groenling	19	21	12
Ransuil	4	2	2	Putter	6	11	14
Groene Specht	4	6	4	Kneu	203	159	118
Grote Bonte Specht	3	3	7	Kleine Barmsijs	0	3	0
Boomleeuwerik	0	0	1	Goudvink	7	3	35
Veldleeuwerik	12	50	42	Rietgors	31	17	29
Graspieper	66	82	81	<i>totaal</i>	<i>1.915</i>	<i>1.718</i>	<i>2.857</i>
Gele Kwikstaart	1	0	1	<i>totaal excl. extra soorten</i>	<i>1.915</i>	<i>1.718</i>	<i>2.657</i>

Tabel 6. Aantallen territoria van broedvogels van de Middel- en Oostduinen in diverse jaren. (Bron: Annema 2010).

Soort	1996-1998	2001	2003	2005	2009	Soort	1996-1998	2001	2003	2005	2009
Dodaars	2	5	6	4	10	Gr. Bonte Specht	1	+	+	+	3
Roerdomp	0	0	0	0	1	Veldleeuwerik	5	5	6	11	24
Blauwe Reiger	0	1	2	4	8	Graspieper	23	34	38	35	70
Grauwe Gans	2	2	11	29	33	Winterkoning	+	+	+	+	38
Gr. Can. Gans	0	0	0	0	2	Heggenmus	89	+	+	+	48
Nijlgans	1	0	5	5	8	Roodborst	+	+	+	+	20
Bergeend	15	22	14	9	12	Nachtegaal	6	+	6	16	16
Krakeend	0	4	1	2	5	Roodborsttapuit	6	4	6	10	21
Wintertaling	1	0	0	0	0	Tapuit	0	0	0	1	0
Wilde Eend	22	+	+	+	54	Merel	+	+	+	16	39
Zomertaling	0	1	0	1	3	Zanglijster	6	+	+	+	8
Pijlstaart	1	0	0	0	0	Grote Lijster	2	?	?	?	0
Slobeend	3	9	8	9	5	Sprinkhaanzanger	6	9	6	12	11
Krooneend	0	0	0	1	0	Bosrietzanger	12	?	?	?	3
Tafeleend	0	0	1	0	2	Kleine Karekiet	26	+	+	+	22
Kuifeend	5	21	16	7	16	Braamsluiper	20	+	8	5	11
Havik	0	0	1	1	1	Grasmus	59	+	23	41	57
Sperwer	1	1	0	0	0	Tuinfluit	19	+	+	15	7
Buizerd	2	2	2	2	4	Zwartkop	16	+	+	+	18
Torenavalk	1	1	0	0	2	Tjiftjaf	+	+	+	+	19
Boomvalk	1	1	1	1	2	Fitis	+	+	+	+	48
Fazant	28	+	61	69	57	Pimpelmees	+	+	+	+	2
Waterral	0	1	0	0	0	Koolmees	+	+	+	+	6
Waterhoen	2	+	+	+	10	Staartmees	1	?	?	?	2
Meerkoet	15	+	+	+	25	Boomkruiper	0	0	0	0	1
Scholekster	37	26	22	19	17	Wielewaal	2	2	3	4	2
Kleine Plevier	0	6	4	0	0	Gaai	6	+	+	+	4
Kievit	66	28	23	19	13	Ekster	13	+	+	+	8
Houtsnip	0	3	2	2	1	Zwarte Kraai	+	+	+	+	8
Tureluur	3	3	9	9	2	Vink	?	?	1	+	4
Holenduif	2	?	?	?	1	Groenling	4	?	?	?	1
Houtduif	+	+	+	+	8	Putter	?	?	?	?	2
Turkse Tortel	3	0	0	0	0	Kneu	36	+	+	+	27
Zomertortel	13	6	7	11	6	Goudvink	4	?	?	2	2
Koekoek	7	+	+	+	4	Rietgors	3	+	+	7	11
Bosuil	0	0	1	2	0	<i>totaal</i>	<i>602</i>	<i>200</i>	<i>299</i>	<i>388</i>	<i>881</i>
Ransuil	1	0	0	0	1	<i>totaal excl.</i>	<i>602</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>-</i>	<i>685</i>
IJsvogel	0	0	1	1	0	<i>extra soorten</i>					
Groene Specht	3	3	4	6	6						

Tabel 7. Aantallen en dichtheden van broedvogels in de in 2011 onderzochte deelgebieden (WS=Westhoofd- & Springertduinen, VD=Vuurtoenduin, FI=Flaauwe Werk, ZW=Zeewering, BH=Bos Havenhoofd en KH=Kwade Hoek).

	WS	VD	FI	ZW	BH	KH	tot	WS	VD	FI	ZW	BH	KH	Tot
	n	n	N	n	n	n	n	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha
Fuut	0	0	0	0	1	0	1	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,1
Grauwe Gans	0	0	0	20	14	211	245	0,0	0,0	0,0	8,2	19,7	47,3	23,1
Gr Can Gans	0	0	0	2	0	0	2	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,0	0,2
Brandgans	0	0	0	0	0	45	45	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	10,1	4,2
Bergeend	3	3	0	15	0	19	40	1,7	3,2	0,0	6,2	0,0	4,3	3,8
Krakeend	0	0	0	1	2	1	4	0,0	0,0	0,0	0,4	2,8	0,2	0,4
Wilde Eend	6	2	1	25	4	41	79	3,3	2,1	3,7	10,3	5,6	9,2	7,4
Soepeend	1	0	0	0	0	0	1	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Slobeend	0	0	0	2	0	0	2	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,0	0,2
Kuifeend	0	0	0	2	0	0	2	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,0	0,2
Br Kiekendief	0	0	0	0	0	3	3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,3
Havik	1	0	0	0	0	1	2	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2
Sperwer	0	1	0	0	0	0	1	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Buizerd	0	1	0	0	2	0	3	0,0	1,1	0,0	0,0	2,8	0,0	0,3
Kwartel	0	0	0	0	0	1	1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1
Fazant	31	22	1	15	6	29	104	17,2	23,4	3,7	6,2	8,5	6,5	9,8
Waterhoen	0	0	0	0	0	1	1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1
Meerkoet	0	0	1	5	1	1	8	0,0	0,0	3,7	2,1	1,4	0,2	0,8
Scholekster	1	1	0	1	1	22	26	0,6	1,1	0,0	0,4	1,4	4,9	2,5
Kluut	0	0	0	0	0	21	21	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,7	2,0
Kleine Plevier	0	0	0	0	0	2	2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,2
Bontbekplevier	0	0	0	0	0	1	1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1
Strandplevier	0	0	0	0	0	2	2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,2
Kievit	1	0	0	3	0	7	11	0,6	0,0	0,0	1,2	0,0	1,6	1,0
Houtsnip	0	0	0	2	0	0	2	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,0	0,2
Tureluur	0	0	0	2	0	32	34	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	7,2	3,2
Zilvermeeuw	0	0	0	0	0	1	1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1
Holenduif	0	0	0	2	1	0	3	0,0	0,0	0,0	0,8	1,4	0,0	0,3
Houtduif	16	13	1	21	8	10	69	8,9	13,8	3,7	8,6	11,3	2,2	6,5
Turkse Tortel	5	1	0	1	1	0	8	2,8	1,1	0,0	0,4	1,4	0,0	0,8
Zomertortel	0	4	1	22	9	9	45	0,0	4,3	3,7	9,1	12,7	2,0	4,2
Koekoek	0	0	0	1	2	2	5	0,0	0,0	0,0	0,4	2,8	0,4	0,5
Ransuil	0	0	0	2	0	0	2	0,0	0,0	0,0	0,8	0,0	0,0	0,2
Groene Specht	1	1	0	0	1	1	4	0,6	1,1	0,0	0,0	1,4	0,2	0,4
Gr B Specht	3	0	0	0	3	1	7	1,7	0,0	0,0	0,0	4,2	0,2	0,7
Boomleeuwerik	0	0	0	1	0	0	1	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,1
Veldleeuwerik	0	0	0	6	0	36	42	0,0	0,0	0,0	2,5	0,0	8,1	4,0
Graspieper	9	7	4	12	0	49	81	5,0	7,4	14,8	4,9	0,0	11,0	7,6
Gele Kwikstaart	0	1	0	0	0	0	1	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Winterkoning	23	11	5	36	25	21	121	12,8	11,7	18,5	14,8	35,2	4,7	11,4
Heggenmus	71	40	2	108	34	62	317	39,4	42,6	7,4	44,4	47,9	13,9	29,9
Nachtegaal	58	14	1	44	15	15	147	32,2	14,9	3,7	18,1	21,1	3,4	13,9
Blauwborst	0	3	0	2	1	16	22	0,0	3,2	0,0	0,8	1,4	3,6	2,1
Gekr Roodstaart	1	0	0	0	0	0	1	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Roodborsttapuit	10	13	0	10	1	19	53	5,6	13,8	0,0	4,1	1,4	4,3	5,0
Zanglijster	0	2	1	9	7	3	22	0,0	2,1	3,7	3,7	9,9	0,7	2,1
Grote Lijster	1	1	0	1	0	0	3	0,6	1,1	0,0	0,4	0,0	0,0	0,3
Cetti's Zanger	0	0	0	1	4	6	11	0,0	0,0	0,0	0,4	5,6	1,3	1,0
Sprinkhaanz	17	9	0	7	5	18	56	9,4	9,6	0,0	2,9	7,0	4,0	5,3

vervolg tabel 7

	WS	VD	FI	ZW	BH	KH	tot	WS	VD	FI	ZW	BH	KH	Tot
	n	n	N	n	n	n	n	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha
Rietzanger	0	0	0	2	10	44	56	0,0	0,0	0,0	0,8	14,1	9,9	5,3
Bosrietzanger	0	0	0	5	5	9	19	0,0	0,0	0,0	2,1	7,0	2,0	1,8
Kleine Karekiet	0	0	2	5	4	14	25	0,0	0,0	7,4	2,1	5,6	3,1	2,4
Spotvogel	0	0	0	0	1	2	3	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,4	0,3
Braamsluiper	26	4	0	36	10	16	92	14,4	4,3	0,0	14,8	14,1	3,6	8,7
Grasmus	117	65	1	92	25	95	395	65,0	69,1	3,7	37,9	35,2	21,3	37,2
Tuinfluitier	27	6	2	39	29	26	129	15,0	6,4	7,4	16,0	40,8	5,8	12,2
Zwartkop	30	9	5	70	40	32	186	16,7	9,6	18,5	28,8	56,3	7,2	17,5
Staartmees	1	2	1	5	5	4	19	0,6	2,1	3,7	2,1	7,0	0,9	1,8
Boomkruiper	0	0	0	1	0	3	4	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,7	0,4
Wielewaal	0	0	0	1	0	0	1	0,0	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,1
Gaii	1	0	0	3	2	0	6	0,6	0,0	0,0	1,2	2,8	0,0	0,6
Ekster	4	3	0	5	4	1	17	2,2	3,2	0,0	2,1	5,6	0,2	1,6
Kauw	0	1	2	0	0	0	3	0,0	1,1	7,4	0,0	0,0	0,0	0,3
Zwarte Kraai	0	1	2	2	3	4	12	0,0	1,1	7,4	0,8	4,2	0,9	1,1
Huismus	1	8	0	0	0	0	9	0,6	8,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8
Ringmus	0	1	0	0	0	0	1	0,0	1,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Vink	1	0	0	0	2	4	7	0,6	0,0	0,0	0,0	2,8	0,9	0,7
Groenling	0	0	5	6	1	0	12	0,0	0,0	18,5	2,5	1,4	0,0	1,1
Putter	5	2	2	3	2	0	14	2,8	2,1	7,4	1,2	2,8	0,0	1,3
Kneu	20	31	0	38	9	20	118	11,1	33,0	0,0	15,6	12,7	4,5	11,1
Goudvink	11	3	0	11	6	4	35	6,1	3,2	0,0	4,5	8,5	0,9	3,3
Rietgors	0	0	0	0	0	29	29	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,5	2,7
<i>totaal</i>	<i>503</i>	<i>286</i>	<i>40</i>	<i>705</i>	<i>306</i>	<i>1016</i>	<i>2857</i>							

5. Soortbeschrijvingen

In dit hoofdstuk worden alle in het onderzoeksgebied vastgestelde broedvogelsoorten besproken, evenals enkele aanvullende soorten die tijdens eerdere inventarisaties werden aangetroffen. Achter elke soortnaam worden de aantallen genoemd in achtereenvolgens de in 2011 en in 2009 onderzochte deelgebieden; in 2009 werden de Middel- en Oostduinen geïnventariseerd en in 2011 alle overige deelgebieden. In de soortteksten wordt veelvuldig verwezen naar informatie uit eerdere jaren; de gegevens uit 1996 zijn afkomstig uit Klemann (1996) en die uit 2005 uit de Boer & Vergeer (2006). Voor een zo goed mogelijke aantalsvergelijking zijn alleen territoria geselecteerd binnen precies die gebieden die in alle drie de jaren zijn geïnventariseerd. De bijbehorende soortkaarten met territoriumstippen zijn terug te vinden in bijlage I.

DODAARS *Tachybaptus ruficollis* **0 + 10**

De Dodaars is in de regio een schaarse broedvogel van rietgorzen, binnendijkse plassen en watergangen. In het onderzoeksgebied komt de soort alleen voor in de infiltratiekanalen van de Oostduinen. Het aantal broedparen is hier gestegen van één in 1996 en vier in 2005 naar 10 in 2011. Vermoedelijk hangt dit samen met een toename van de nestgelegenheid; in de loop der jaren heeft zich meer riet ontwikkeld langs de infiltratiekanalen waarin de soort kan broeden. Vergeleken met de jaren negentig is de populatie ook landelijk gestegen (Boele *et al.* 2012).

FUUT *Podiceps cristatus* **1 + 0**

Met slechts één territorium in 2011 behoort de in grote delen van het land talrijk voorkomende Fuut niet tot de vaste gasten van het onderzoeksgebied. In 1996 en 2005 werden van deze soort zelfs helemaal geen territoria aangetroffen. Futen broeden op allerlei open wateren, ook op plassen en kanalen in duingebieden. Op Goeree is de soort als broedvogel niet echt dik gezaaid.

ROERDOMP *Botaurus stellaris* **0 + 1**

Rode Lijst: bedreigd

Bijzonder was het territorium van een Roerdomp die in 2009 in een rietkraag langs een kanaal in de Oostduinen werd vastgesteld. Hier werd onder meer een pas uitgevlogen jong waargenomen. Ook in het voorjaar van 2011 werd hier een roepend exemplaar gehoord. Tijdens eerdere inventarisaties werd de soort niet aangetroffen. Buiten het broedseizoen verschijnen echter vaker Roerdompen in het onder-

zoeksgebied. Deze Rode Lijst-soort voelt zich hoofdzakelijk thuis in rietlanden. Of de hoeveelheid riet in het onderzoeksgebied van voldoende omvang en kwaliteit is om voor langere tijd Roerdompen aan te trekken, zal moeten blijken. Elders in de Hollandse duinen is de Roerdomp als broedvogel een zeldzaamheid te noemen; alleen in waterrijke duingebieden zoals de Amsterdamse Waterleidingduinen bij Zandvoort komt hij wat vaker voor.

BLAUWE REIGER *Ardea cinerea* **0 + 8**

In het onderzoeksgebied is de laatste jaren een kleine kolonie ontstaan van Blauwe Reigers. Deze bevindt zich in een bosje op een eiland in de Oostduinen. Op 15 april 2009 werden hier acht bezette nesten geteld. Het aantal nesten is geleidelijk gestegen van één in 2001 en twee in 2003 naar vier in 2005. Een permanente vestiging in dit voor de soort geschikte gebied lijkt niet onwaarschijnlijk.

GRAUWE GANS *Anser anser* **245 + 33**

De snelle groei van de populatie broedende Grauwe Ganzen in Nederland is bepaald niet aan het de noordelijke Delta voorbij gegaan. Jaarrond zijn hier duizenden Grauwe Ganzen aanwezig. Belangrijke broedplaatsen zijn te vinden in riet- en ruigterrijke gebieden nabij open water, zoals de Scheelhoek, Tiengemetten en de Hellegatsplaten. Hier broeden jaarlijks meerdere honderden paren. De combinatie van broedgelegenheid in rietrijke, rustige gebieden en een rijke voedselbron op de grasgorzen, kreekgraslanden en een deel van de drooggevalen gronden in de omringende eilanden heeft geleid tot een jaarronde aanwezigheid van Grauwe Ganzen in en rond het Haringvliet. Maar ook op de Kwade Hoek

Figuur 6. Grauwe Ganzen met jongen.

en lokaal elders in de Duinen van Goeree is het inmiddels een talrijke broedvogel. Het aantal op de Kwade Hoek steeg bijvoorbeeld van 37 in 2005 naar 211 in 2011. In de laatste jaren is het aantal Grauwe Ganzen in het onderzoeksgebied explosief toegenomen; in totaal werden in 2009-2011 maar liefst 278 territoria vastgesteld. Dit beeld past goed in het landelijke beeld, dat ook juist in de jaren na 2005 een stevige populatiegroei laat zien (Boele *et al.* 2012). Het is te verwachten dat het aantal binnen het onderzoeksgebied na verloop van tijd zal stabiliseren, maar onduidelijk is of het maximum reeds is bereikt of dat de groei de komende jaren nog aanhoudt.

GROTE CANADESE GANS *Branta canadensis* 2 + 2
De van oorsprong uit Noord-Amerika afkomstige Grote Canadese Gans rukt snel op als broedvogel in Nederland. In de noordelijke Delta neemt de soort ook in aantal toe. In het onderzoeksgebied werden in 2009-2011 vier territoria vastgesteld, terwijl bij de inventarisaties van 1996 en 2005 de teller nog bleef steken op nul. Gezien de ruime aanwezigheid van geschikt broedhabitat valt de komende jaren een verdere toename van de Grote Canadese Gans te verwachten.

BRANDGANS *Branta leucopsis* 45 + 0
Een nieuwkomer in het onderzoeksgebied, althans als broedvogel, is de Brandgans. Tijdens eerdere inventarisaties werd deze soort niet aangetroffen, maar in 2011 werden maar liefst 45 territoria vastgesteld. Net als de eerder besproken Grauwe Gans en Grote Canadese Gans zit ook deze soort landelijk gezien duidelijk in de lift. In de noordelijke Delta zijn inmiddels meerdere plekken waar de soort met tientallen paren broedt, zoals op de Slijkplaat en op Tiengemeten in het Haringvliet. Alle territoria die in 2011 in het onderzoeksgebied werden aangetroffen, bevonden zich op de Kwade Hoek. Naar verwachting zal de soort zich hier de komende jaren goed weten te handhaven en mogelijk nog verder toenemen.

NIJLGANS *Alopochen aegyptiaca* 0 + 8
Van de van oorsprong uit Afrika afkomstige Nijlgans werd in 1996 één territorium vastgesteld in de Duinen van Goeree. In 2005 was het aantal toegenomen naar vijf en in 2009-2011 naar acht. De soort komt hier alleen voor in de Middel- en Oostduinen. De toename past in het landelijke beeld, dat vanaf de jaren negentig ook een gestage groei laat zien (Boele *et al.* 2012). De soort komt inmiddels verspreid over het hele land voor op uiteenlopende open gebieden. Broeden doet hij onder meer in door andere vogelsoorten gemaakte takkennesten in bomen.

BERGEEND *Tadorna tadorna* 40 + 12
Het aantal territoria van Bergeenden in het onderzoeksgebied bedroeg in 2009-2011 52, iets meer dan in 2005 en vrijwel gelijk aan 1996. De soort concentreert zich in sterke mate in de Middel- en Oostduinen en op de Kwade Hoek. Bergeenden foerageren graag op slikken en in ondiepe wateren. Als nestlocaties fungeren allerlei soorten hopen, variërend van konijnenhopen tot verlaten bouwwerken. Het is denkbaar dat het broedsucces van vogels op de Kwade Hoek hoger is dan elders, door de nabijheid van goede foerageermogelijkheden op het wad.

KRAKEEND *Anas strepera* 4 + 5
De Kraakeend heeft zich als broedvogel in de afgelopen decennia sterk uitgebreid, waarbij de noordelijke Delta (met name Haringvliet-Hollands Diep) zich steeds meer tot een hotspot ontwikkelt. Inmiddels broedt de soort op bijna alle graszoden en platen in het Haringvliet, en begint hij zich, getuige de ontwikkeling in Hellevoetsluis, ook in stedelijk gebied te vestigen (Klemann 2008). In de duinstreek en op de Kwade Hoek is de soort echter nog steeds vrij schaars; in 1996 ontbrak hij zelfs nog geheel en in 2005 werden in totaal zes territoria aangetroffen. Vooral in de Middel- en Oostduinen Zuid is de soort sindsdien verder toegenomen. In 2009 werden hier vijf territoria geteld. Een verdere toename in de Duinen van Goeree – op plekken met zoetwater – lijkt de komende jaren aannemelijk, aangezien de soort landelijk nog steeds in de lift zit.

WINTERTALING *Anas crecca* 0 + 0
Rode Lijst: kwetsbaar
De recent in Nederland als broedvogel sterk in aantal afgenomen Wintertaling broedt rond het Haringvliet met name op de Scheelhoek en plaatselijk op de buitendijkse gronden. In het onderzoeksgebied werd de soort in 1996 nog met één territorium vastgesteld, en wel in het infiltratiegebied van de Middelduinen. De latere inventarisaties leverden geen territoria meer op.

WILDE EEND *Anas platyrhynchos* 79 + 54
Met 133 territoria is de Wilde Eend bepaald niet zeldzaam te noemen in de Duinen van Goeree. Maar liefst 54 territoria werden in 2009 geteld in de Middel- en Oostduinen, waar de infiltratiekanalen geschikt habitat vormen. In het hele onderzoeksgebied lijkt de soort toegenomen sinds 1996. Op de Kwade Hoek groeide het aantal in deze periode bijvoorbeeld van 21 naar 41.

SOEPEEND *Anas platyrhynchos* forma *domesticus* **1 + 0**
Eenden met kenmerken van gedomesticeerde Wilde Eenden worden onder deze noemer gevat. Slechts één paar werd in 2011 aangetroffen. Soepeenden komen vooral in de nabijheid van mensen, zoals in parken waar veel gevoerd wordt.

ZOMERTALING *Anas querquedula* **0 + 3**
Rode Lijst: kwetsbaar

De Zomertaling is in de Noordelijke Delta een schaarse broedvogel van moerassen, grasgorzen en vochtige graslanden. Opvallend genoeg werden in 2009 drie territoria gevonden in de Middel- en Oostduinen. Ook in 2001 en 2005 werden hier al territoria gemeld. Het lijkt voorbarig om te concluderen dat de soort met een toename bezig is. Het is zelfs maar zeer de vraag of deze kwetsbare Rode Lijst-soort zich hier de komende jaren zal handhaven.

PIJLSTAART *Anas acuta* **0 + 0**
Rode Lijst: bedreigd

Het enige bekende waarschijnlijke broedgeval op de Kop van Goeree van deze in de Delta zeer zeldzame broedvogel vond plaats in de Oostduinen in 1996. Zekerheid omtrent het broedgeval werd echter niet verkregen. In latere jaren werden geen broedverdachte Pijlstaarten meer aangetroffen. Als doortrekker is het in het voorjaar echter wel een bekende verschijning.

SLOBEEND *Anas clypeata* **2 + 5**
Rode Lijst: kwetsbaar

Over de gehele linie vertoont de Slobeend een afname die voldoende was voor plaatsing op de Rode Lijst (van Beusekom *et al.* 2005). In het onderzoeksgebied is het een regelmatige broedvogel van de Middelduinen en de Kwade Hoek. In 2005 bevonden zich hier respectievelijk acht en vijf territoria. In 1996 werden in beide gebieden drie territoria vastgesteld. In deze gebieden is het aantal inmiddels afgenomen, maar met vijf territoria in 2009 was de soort nog goed vertegenwoordigd in de Middel- en Oostduinen.

KROONEEND *Netta rufina* **0 + 0**

De Krooneend is in de Delta een schaarse gast en nagenoeg onbekend als broedvogel. In 2005 werd een territorium aangetroffen in de Oostduinen, waar gebruik werd gemaakt van de aanwezige kanalen. Tijdens de inventarisatie van 2009-2011 werd de soort niet meer aangetroffen. Hoewel hij als broedvogel landelijk sterk toeneemt (Boele *et al.* 2012), ligt een vestiging in het onderzoeksgebied nog niet voor de hand. Het zal voorlopig waarschijnlijk een

incidentele bezoeker blijven.

TAFELEEND *Aythya ferina* **0 + 2**

Tafeleenden zijn nooit talrijk geweest in de Duinen van Goeree. Tijdens de inventarisaties van 1996 en 2005 ontbrak de soort zelfs geheel. In de Middel- en Oostduinen is de soort de laatste jaren een incidentele broedvogel. In 2009 werden hier twee territoria gevonden.

KUIFEEND *Aythya fuligula* **2 + 16**

De Kuifeend is in de Duinen van Goeree vooral broedvogel van de infiltratiekanalen in de Middel- en Oostduinen en in mindere mate van de Kwade Hoek. Het relatieve belang van de populatie is niet erg groot: grote aantallen Kuifeenden komen juist tot broeden in de polder en met name in de buitendijkse natuurgebieden rond het eiland.

BRUINE KIEKENDIEF *Circus aeruginosus* **3 + 0**

De Bruine Kiekendief is een regelmatige broedvogel van rietland en ruigtes op Goeree-Overflakkee. De eilanden in de Grevelingen en de Scheelhoek vormen de belangrijkste broedplaatsen, maar de Kwade Hoek wordt ook jaarlijks bezet. Binnen de grenzen van het onderzoeksgebied kwamen in 2005 twee paar Bruine Kiekendieven tot broeden, op vrijwel dezelfde locaties als in 1996. In 2011 werden hier drie territoria vastgesteld. Het aantal lijkt dus behoorlijk stabiel. Buiten de Kwade Hoek is de soort in het onderzoeksgebied – tijdens inventarisaties – niet als broedvogel aangetroffen.

HAVIK *Accipiter gentilis* **2 + 1**

De Havik is sinds kort een regelmatige broedvogel van bossen, doorgesloten grienden en verruigde schorren in de noordelijke Delta. De toename maakt deel uit van een areaaluitbreiding van de soort in westelijke richting. Het eerste bekende broedgeval voor de Duinen van Goeree stamt uit 2003 en bevond zich in een dennenbosje in de Oostduinen. Ook in 2005 werd hier een territorium aangetroffen. In 2009-2011 was het aantal territoria al toegenomen tot drie, nu ook op de Kwade Hoek en in de Westhoofd- en Springertduinen. Naar verwachting zal de soort zich hier goed kunnen handhaven en zal het aantal niet veel verder meer toenemen.

SPERWER *Accipiter nisus* **1 + 0**

In 2011 werd één territorium van de Sperwer aangetroffen in het Vuurtorenduin. Het is onbekend of de vogels hier daadwerkelijk gebroed hebben. De Sperwer is een zeldzame en incidentele broedvogel in de Duinen van Goeree. In 1996 werd eveneens

een territorium aangetroffen, maar in 2005 ontbrak hij. Deze roofvogel jaagt vooral op kleine vogels en broedt in takkennesten in houtwallen en bossen.

BUIZERD *Buteo buteo* 3 + 4

In het laatste kwart van de vorige eeuw heeft de Bui- zerd zich sterk uitgebreid als broedvogel in de noor- delijke Delta, waar nu in de meeste boscomplexen wordt gebroed. Een toename is nu ook zichtbaar in het onderzoeksgebied. Zowel in 1996 als in 2005 werden in de Duinen van Goeree twee territoria aangetroffen. In 2009-2011 bleek het aantal te zijn gestegen tot zeven. Vier daarvan werden vastgesteld in de Middel- en Oostduinen, waar in 1996 en 2005 de enige twee territoria vandaan kwamen.

TORENVALK *Falco tinnunculus* 0 + 2

In de Middel- en Oostduinen waren in 2009 twee paar Torenvalken aanwezig. Deze muizeneter werd ook in 1996 en 2005 als broedvogel in het onder- zoeksggebied aangetroffen, maar telkens in heel laag aantal. De soort komt ook in het aangrenzende agrar- ische gebied voor.

BOOMVALK *Falco subbuteo* 0 + 2

Rode Lijst: kwetsbaar

In 2009 werden twee broedgevallen van Boomvalk vastgesteld in de Middel- en Oostduinen. Inventar- isaties in 1996, 2001, 2003 en 2005 leverden in dit gebied telkens één territorium op. In 1996 werd ook nog een territorium aangetroffen op de Kwade Hoek. De Boomvalk nestelt vooral in hoge bomen en hoogspanningsmasten. De landelijke populatie staat onder druk; de Boomvalk is daarom op de Rode Lijst geplaatst (van Beusekom *et al.* 2005).

KWARTEL *Coturnix coturnix* 1 + 0

In de landbouwpolders van Goeree-Overflakkee is de Kwartel een zeer schaarse, zij het in sommige jaren wat talrijker voorkomende broedvogel. Tijdens de eerdere inventarisaties in de Duinen van Goeree in 1996 en 2005 werden geen territoria vastgesteld. In 2011 was dat wel het geval; toen verbleef een territo- riale vogel op de Kwade Hoek. Het voorjaar van 2011 leverde ook in de rest van het land veel waarnemin- gen van deze soort op.

FAZANT *Phasianus colchicus* 104 + 57

Het open polderland van de Delta vormt de groot- ste aaneengesloten Nederlandse regio waar de, van oorsprong uitheemse, Fazant in flinke dichtheden voorkomt. Ook in het onderzoeksgebied is het een talrijke soort, vooral in de westelijke duingebieden en in de Middel- en Oostduinen. De aantallen lijken

behoorlijk stabiel.

WATERRAL *Rallus aquaticus* 0 + 0

De Waterral kan gezien worden als een mogelijke broedvogel van het onderzoeksgebied. In 2009-2011 werd hij er niet aangetroffen, maar in 2001 werd bijvoorbeeld wel een territorium aangetroffen. Het is een onopvallend levende soort van rietland en andere moerasachtige vegetaties. Vooral langs de infiltratiekanalen in de Middel- en Oostduinen zijn geschikte omstandigheden aanwezig. In de noorde- lijke Delta is het een schaarse broedvogel.

WATERHOEN *Gallinula chloropus* 1 + 10

Het Waterhoen is een gewone broedvogel van pol- dersloten en waterrijke terreinen in stedelijk gebied. In duingebieden komt de soort alleen voor langs oe- vers van plassen en kanalen. Met 10 territoria waren de kanalen van de Middel- en Oostduinen het meest in trek. De soort lijkt hier te profiteren van het riet langs de oevers.

MEERKOET *Fulica atra* 8 + 25

Net als het Waterhoen is ook de Meerkoet vooral te vinden langs de infiltratiekanalen. In totaal 25 van de 33 territoria in 2009-2011 waren dan ook afkom- stig van de Middel- en Oostduinen. De komende jaren zal de soort zich hier vermoedelijk goed kun- nen handhaven en elders in het duingebied weinig te zoeken hebben.

SCHOLEKSTER *Haematopus ostralegus* 26 + 17

In de deelgebieden die in 1996, 2005 en 2009-2011 werden geïnventariseerd nam de Scholekster af van respectievelijk 90 en 68 naar 43 territoria. De soort komt voornamelijk voor op de Kwade Hoek (22 territoria) en in de Middel- en Oostduinen (17 territoria). In de overige deelgebieden is de soort

Figuur 7. Paar Scholeksters in open duin.

vrijwel verdwenen. Deze afname wordt vermoedelijk verklaard doordat het terrein op die plekken minder geschikt is geworden. Daarnaast zal de dalende landelijke trend een rol spelen. Vanaf de jaren negentig hollen de aantallen op veel plekken – met name in het binnenland – achteruit (Ens *et al.* 2011, Boele *et al.* 2012). Op de Kwade Hoek zal de Scholekster ongetwijfeld wel stand houden, maar de geleidelijke afname van 36 territoria in 1996 naar 22 in 2011 toont dat ook hier de soort onder druk staat. Wellicht kunnen maatregelen waardoor openheid in het duin gecreëerd wordt het tij enigszins keren.

KLUUT *Recurvirostra avosetta* **21 + 0**
 Kluten broeden rond het Haringvliet op open, zandige platen en eilanden en kreekoevers nabij ondiep water. Locaties waar de laatste jaren meer dan 50 paar tot broeden kwamen zijn de eilanden voor de Scheelhoek, de Ventjagersplaten, de Westplaat Buitengronden bij Middelharnis en de Slijkplaat. Zelfs in deze belangrijke broedgebieden kan het aantal paren van jaar op jaar sterk schommelen. In 2011 werden 21 paren geteld op de Kwade Hoek, ruim tweemaal zoveel als in 2005 maar vrijwel gelijk aan dat in 1996.

KLEINE PLEVIER *Charadrius dubius* **2 + 0**
 De Kleine Plevier broedt nabij Goeree vooral op buitendijkse eilandjes, met name in het Haringvliet. Binnen de grenzen van het onderzoeksgebied heeft de soort sinds 1978 lange tijd niet meer gebroed. De herinrichting van het centrale deel van de Oosten Middelduinen leidde echter tot een vestiging in dit gebied, met een piek van zes paar in 2001. Met de opkomst van de vegetatie in het gebied nam het aantal Kleine Plevieren echter weer af en in 2005 bleek de soort hier weer verdwenen te zijn. In 2011 werden twee territoria aangetroffen in de nieuwe 'slufter' op de Kwade Hoek. In 1996 en 2005 ontbrak de soort hier. Of de soort zich hier de komende jaren kan handhaven is moeilijk te voorspellen. Kleine Plevieren zijn echte pionierssoorten die snel reageren op ontstane situaties.

BONTBEKPLEVIER *Charadrius hiaticula* **1 + 0**
Rode Lijst: kwetsbaar
 De vooral in brakke en zoute pioniersmilieus broedende Bontbekplevier heeft het niet gemakkelijk in Nederland. In het onderzoeksgebied wordt deze Rode Lijst-soort regelmatig als doortrekker aangetroffen op slikken en stranden. Sinds 2000 worden bovendien vrijwel jaarlijks één tot enkele territoria opgemerkt op de Kwade Hoek en het aangrenzende strand van de Middel- en Oostduinen. In 2005

werden hier in totaal zelfs vier territoria aangetroffen. Opmerkelijk was ook de vondst van drie paar Bontbekplevieren op een 800 meter lang recreatiestrand tussen paal 12 en 13 bij het Flauwe Werk. Voor zover bekend werden op dit strand niet eerder broedende Bontbekplevieren aangetroffen. In 2011 bleef het aantal in het hele onderzoeksgebied steken op één (op de Kwade Hoek).

STRANDPLEVIER *Charadrius alexandrinus* **2 + 0**
Rode Lijst: bedreigd

Een groot deel van de kwetsbare Nederlandse populatie van de Strandplevier broedt in de Delta, onder meer langs de Grevelingen. In 2010 werd de landelijke populatie geschat op slechts 170-200 paren, waarvan 90% in de Delta (Boele *et al.* 2012). Dat de soort, ondanks de forse landelijke afname, op de Kwade Hoek stand houdt is verheugend. In 2011 werden hier twee territoria opgetekend. De soort is een bewoner van brede stranden en andere vlaktes met weinig vegetatie en voldoende rust. Met name aan dat laatste ontbreekt het op veel Nederlandse stranden. Strandplevier is als het om broedvogels gaat de enige 'aanwijssoort' in het Natura 2000-gebied Duinen Goeree & Kwade Hoek; het regionale doel dat een veel groter gebied omvat dan de Duinen van Goeree en de Kwade Hoek is gesteld op maar liefst 220 territoria.

KIEVIT *Vanellus vanellus* **12 + 13**
 Kieviten worden in Nederland vooral als broedvogel aangetroffen op graslanden en akkers. Zolang er sprake is van voldoende openheid, voelen ze zich ook wel thuis in andere terreinen, zoals in duinvalleien met een korte vegetatie. Binnen het onderzoeksgebied wordt de soort hoofdzakelijk aangetroffen op de Kwade Hoek en in de Middel- en Oostduinen. In 1996 werden ook nog 11 territoria vastgesteld in de Westhoofd- en Springertduinen, maar zowel in 2005 als in 2011 werd daar nog slechts één territorium aangetroffen. Ook in de andere deelgebieden werd een afname geconstateerd. Zo bedroeg het aantal op de Kwade Hoek nog slechts zeven, tegenover 10 in 1996 en 21 in 2005. Het is denkbaar dat toenemende predatie een rol heeft gespeeld bij deze afname. Daarnaast staat de populatie van de Kievit landelijk onder druk en kan ook een afname van de openheid een rol hebben gespeeld.

HOUTSNIP *Scolopax rusticola* **2 + 1**
 In totaal drie territoria van de onopvallende Houtsnip werden gevonden. Deze bevonden zich in de Middel- en Oostduinen. In dit gebied is de laatste jaren een kleine populatie aanwezig, getuige de

waarnemingen van in de schemering rondvliegende baltsende exemplaren. Bij deze verborgen levende soort is het lastig om populatieontwikkelingen vast te stellen, maar het lijkt er op dat de soort zich hier goed handhaaft.

GRUTTO *Limosa limosa*

0 + 0

Rode Lijst: gevoelig

Het enige broedgebied van betekenis voor de Grutto in de Duinen van Goeree was de Kwade Hoek. In 1996 en in 2000 werden hier respectievelijk 12 en 15 paren geteld, de hoogste aantallen ooit vastgesteld in dit gebied. Verontrustend is dat het aantal territoria sindsdien weer snel geslonken is: in 2005 bedroeg het aantal nog één en in 2011 nul. Het lijkt er dan ook op dat deze soort als broedvogel uit de duinstreek van Goeree is verdwenen. De soort broedt in Nederland vooral in agrarische gebieden, en ook daar staat de populatie – zoals algemeen bekend is – sterk onder druk. De toekomst voor deze soort ziet er dan ook zorgwekkend uit.

WULP *Numenius arquata*

0 + 0

Zowel in 1996 als in 2005 werd een territorium van de Wulp aangetroffen op de Kwade Hoek. Of er sprake was van broedsucces bleef onduidelijk. In 2009-2011 werden geen territoria aangetroffen. De soort is tegenwoordig een vrij zeldzame broedvogel in duingebieden, zeker in de Delta en Zuid-Holland. De Kwade Hoek lijkt betere omstandigheden te bieden; in de toekomst zijn incidentele broedgevallen hier niet ondenkbaar.

TURELUUR *Tringa totanus*

34 + 2

Rode Lijst: gevoelig

De Tureluur broedt in de noordelijke Delta vooral op buitendijkse grasgorzen en platen. De soort verkiest terreinen met een korte vegetatie om in te broeden

Figuur 8. Foeragerende Tureluurs op de Kwade Hoek.

en slikken om op te foerageren. Binnen de grenzen van het onderzoeksgebied vormen de Kwade Hoek en het aangrenzende deel van de Middel- en Oostduinen veruit de belangrijkste broedplaats. In 2005 werden hier 72 territoria vastgesteld. Ten opzichte van 1996, toen hier 30 territoria werden gemeld was er sprake van een opmerkelijke toename. In 2009-2011 lag het aantal weer in de buurt van het niveau van 1996. De opleving in 2005 was mogelijk het gevolg van aanpassingen in het beheer, maar inmiddels lijkt de oude situatie dus weer van kracht. Na het broedseizoen bezoeken overigens vele Tureluurs uit de wijde omtrek de Kwade Hoek om te foerageren en te rusten.

ZILVERMEEUW *Larus argentatus*

1 + 0

Op de Kwade Hoek werd in 2011 een nestelend paar Zilvermeeuwen aangetroffen; de uitkomst bleef echter onbekend. Deze soort broedt in grote aantallen in enkele kolonies – op voor predatoren moeilijke bereikbare plekken – in de noordelijke Delta en heeft zich tot dusverre niet gevestigd op de Kwade Hoek. Waarschijnlijk ging het hier om een incidentele broedpoging; verdere aanwijzingen voor de vestiging van een broedkolonie ontbreken.

HOLENDUIF *Columba oenas*

3 + 1

Met vier territoria is de Holenduif vrij zeldzaam in de Duinen van Goeree. Het aantal lijkt al jaren te schommelen tussen drie en zes. Net als in eerdere jaren waren de Middel- en Oostduinen het meest in trek.

HOUDDUIF *Columba palumbus*

69 + 8

Houtduiven komen in Nederland talrijk voor op uiteenlopende plekken, zolang er maar enige bomen en struiken groeien. In 2009-2011 werd deze soort integraal gekarteerd in de Duinen van Goeree. Dat leverde 77 territoria op, waarvan 21 in de Zeewering (Middel- en Oostduinen Noord). Tijdens eerdere inventarisaties werd de soort niet onderzocht, zodat de aantalsontwikkeling onbekend is.

TURKSE TORTEL *Streptopelia decaocto*

8 + 0

Het aantal en de verspreiding van de Turkse Tortel is nauwelijks gewijzigd ten opzichte van 2005. In totaal werden acht territoria aangetroffen, waarvan vijf bij de bebouwing langs de Westeinde. De soort is tegenwoordig een bekende verschijning in dorpen en steden in heel Nederland.

ZOMERTORTEL *Streptopelia turtur*

45 + 6

Rode Lijst: kwetsbaar

De Zomertortel was in de Delta lange tijd een soort

Figuur 9. Zomertortel.

van agrarisch gebied met erven en heggen en van de duinstreek. In de Duinen van Goeree komt de soort relatief talrijk voor. Vooral nu het elders in het land zo slecht gaat met deze kwetsbare soort is dat opmerkelijk. Het aantal territoria liep welliswaar terug van 63 in 1996 en 59 in 2005 naar 45 in 2011, maar dat is nog steeds een respectabel aantal. Op veel plekken in het land is de soort immers nagenoeg verdwenen. De afname staat niet op zich zelf. In heel West-Europa neemt de soort in snel tempo af. De soort heeft dan ook een plek verworven op de Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels (van Beusekom *et al.* 2005). Onderzoek heeft laten zien dat Britse Zomertortels tegenwoordig aanmerkelijk minder jongen grootbrengen dan voorheen (Browne & Aebischer 2005). Zo nam het aantal broedpogingen per paar af van gemiddeld 2,9 in de jaren zestig naar 2,1 in de jaren negentig. Tevens daalde het aantal jongen per succesvolle broedpoging van 1,6 naar 1,3. Een en ander wordt in verband gebracht met een veranderde beschikbaarheid van voedsel, onder andere door intensivering van de landbouw. Tel daar intensieve (illegale) bejaging tijdens de trek en ongunstige ontwikkelingen in de overwinteringsgebieden bij op en het is duidelijk dat de toekomst van de West-Europese Zomertortels er allerminst rooskleurig uitziet. Het is te hopen dat de Zomertortel zich de komende jaren weet te handhaven in de Duinen van Goeree. De foerageermogelijkheden in het nabijgelegen agrarisch kunnen daarbij een cruciale rol spelen; de soort foerageert graag op kale bodems.

KOEKOEK *Cuculus canorus*

5 + 4

Rode Lijst: kwetsbaar

In Nederland gaat het de Koekoek niet voor de wind. De soort heeft dan ook een plek veroverd op de Rode Lijst. In de Duinen van Goeree werden in 2011 slechts vijf territoria vastgesteld. Samen met de vier territoria in 2009 uit de Middel- en Oostduinen is

dat een schamele oogst. In 1996 waren het er nog ruim twee keer zoveel. De oorzaak van deze afname is nog onvoldoende bekend. Aan waardvogels is in de Duinen van Goeree in elk geval geen gebrek; veel van deze soorten zijn zelfs toegenomen.

BOSUIL *Strix aluco*

0 + 0

Deze echte standvogel is sinds de jaren zeventig langzaam maar zeker bezig om geschikt habitat in de Delta te koloniseren. De duinrand van Voorne vormt inmiddels een bolwerk en op Schouwen is de soort sinds 1995 een jaarlijkse broedvogel. Binnen de grenzen van het onderzoeksgebied werden in 2005 drie territoria geteld. In 2009-2011 bleef de teller steken op nul. Mogelijk is deze onopvallende nachtvogel toen gemist, al raakten uit deze periode ook nauwelijks waarnemingen bekend via bijvoorbeeld www.waarneming.nl.

RANSUIL *Asio otus*

2 + 1

Rode Lijst: kwetsbaar

De Ransuil is een regelmatige broedvogel van het polderland en de duinstreek van Goeree. De soort lijkt hier echter niet aan de sterk negatieve landelijk aantalsontwikkeling te ontkomen: Van de zes in het voorjaar van 1996 in het onderzoeksgebied gevonden territoria waren er in 2005 nog slechts twee over. In 2009-2011 ging het om drie territoria.

IJSVOGEL *Alcedo atthis*

0 + 0

De IJsvogel is in het Deltagebied een schaarse tot zeldzame broedvogel van kreken en duinwateren. De sinds 1998, ten gevolge van de niet te koude winters en lokaal biotoopherstel, positieve landelijke trend leidde in 2003 tot het eerste bekende broedgeval van de IJsvogel op Goeree, en wel in de Oostduinen. In het voorjaar van 2005 was in dit infiltratiegebied wederom een bezette nestholte aanwezig op een voor de soort zeer kenmerkende plek: in een kluit van een omgewaaide boom. In 2009-2011 werd de soort helaas niet waargenomen. Mogelijk spelen de wat strengere winterperiodes in de jaren na 2008 hierbij een rol; deze wintergevoelige soort legt – hoewel zijn naam wellicht anders doet vermoeden – bij strenge vorst helaas vaak het loodje...

GROENE SPECHT *Picus arborea*

4 + 6

Rode Lijst: kwetsbaar

Tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw ontbrak de Groene Specht als broedvogel op Goeree. Daarin is inmiddels verandering gekomen. In de duinrand nam de soort toe, getuige het aantal territoria van zes in 1996 en 12 in 2005. Sindsdien lijkt het aantal vrij stabiel; in 2009-2011 werden 10 territoria

vastgesteld. Landelijk staat deze soort onder druk – reden voor plaatsing op de Rode Lijst. Om die reden lijkt een verdere groei in de nabije toekomst niet voor de hand te liggen.

GROTE BONTE SPECHT *Dendrocopus major* 7 + 3

Met 10 territoria in 2009-2011 is de Grote Bonte Specht inmiddels een bekende broedvogel in het onderzoeksgebied. De soort kwam hier tijdens voorgaande inventarisaties ook al voor, maar is in aantal iets toegenomen. Grote Bonte Spechten komen vooral voor in bos. Het ouder worden van de vegetatie in de binnenduinrand is derhalve een gunstige ontwikkeling voor deze soort. Aangenomen mag worden dat hij de komende jaren nog verder in aantal zal groeien.

BOOMLEEUWERIK *Lullula arborea* 1 + 0

Een nieuwkomer in het onderzoeksgebied – althans als broedvogel – is de Boomleeuwerik. In 2011 werd een territorium aangetroffen in de Zeewering (Middel- en Oostduinen Noord). In de duingebieden van de Delta is dit een schaarse soort, die vooral voorkomt op plekken met verspreide bomen en struiken en een korte bodemvegetatie. Boomleeuweriken foerageren graag op de grond. De toekomst moet uitwijzen of de soort vaste grond onder de voeten zal krijgen in de Duinen van Goeree.

VELDLEEUWERIK *Alauda arvensis* 42 + 24

Rode Lijst: gevoelig

Deze kenmerkende soort van open agrarisch gebied is de afgelopen decennia zowel in de Delta als landelijk fors in aantal afgenomen. Op veel plekken is hij zelfs volledig verdwenen. In het onderzoeksgebied houdt de Veldleeuwerik daarentegen goed stand en plaatselijk, zoals in de Middel- en Oostduinen is hij zelfs toegenomen. Het is hier een bewoner van open en grazige duinvalleien en andere vlaktes met korte vegetatie. Een hoog aantal van 36 territoria werd vastgesteld op de Kwade Hoek, vooral in een smalle strook aan de zeezijde. Een toenemende verruiging kan de Veldleeuwerik wel onder druk zetten; in met duindoorn dichtgegroeide valleien kan hij niet uit de voeten.

GRASPIEPER *Anthus pratensis* 81 + 70

Rode Lijst: gevoelig

De Graspieper is recentelijk in het polderland van Goeree in aantal afgenomen. In het duingebied lijkt de stand echter stabiel. Lokaal is de soort zelfs toegenomen, zoals in de Middel- en Oostduinen waar in 2005 nog 35 territoria waren en in 2009 70. In grote delen van het duingebied heeft de Graspieper een

Figuur 10. Graspieper met voer voor jongen.

duidelijke voorkeur voor de helm- en biestarwevegetaties in de buitenste duinenrij. Daarnaast herbergt het schor van de Kwade Hoek flink wat Graspiepers. In de door struwelen gedomineerde duindelen is de soort schaars of afwezig.

GELE KWIKSTAART *Motacilla flava* 1 + 0

Rode Lijst: gevoelig

Weinig broedvogels in de Delta zijn zo sterk gebonden aan akkerland als de Gele Kwikstaart. In de Duinen van Goeree vindt de soort nauwelijks geschikt broedhabitat. In 2011 werd één territorium vastgesteld, namelijk aan de rand van het Vuurtorenduin. In 1996 was er eveneens één territorium, maar in 2005 bleef de teller in het duingebied steken op nul.

WITTE KWIKSTAART *Motacilla alba* 0 + 0

Binnen de grenzen van het onderzoeksgebied werden in 2009-2011 geen territoriale Witte Kwikstaarten aangetroffen. In de aangrenzende gebieden werd de soort wel waargenomen. In zowel 1996 als 2005 werden op de Kwade Hoek vier territoria geteld. Waarom de soort verdwenen lijkt, is onduidelijk. Landelijk staat de Witte Kwikstaart de laatste jaren wel onder druk.

WINTERKONING *Troglodytes troglodytes* 121 + 38

De Winterkoning is in Nederland een talrijke broedvogel op allerlei plekken met struiken en ruigtes. In 2009-2011 werden maar liefst 159 territoria opgetekend in het onderzoeksgebied. Het is aanmerkelijk dat dit aantal een paar jaar geleden zelfs nog hoger heeft gelegen, want de recente strengere winters hebben het landelijke aantal iets doen zakken. Systematische tellingen ontbreken echter voor de Duinen van Goeree, zodat een aantalsvergelijking niet mogelijk is.

HEGGENMUS *Prunella modularis* **317 + 48**

Een van de talrijkste soorten van het onderzoeksgebied was de Heggenmus. In totaal werden in 2009-2011 365 territoria geteld. Het is een bewoner van struikgewas en in primaire duintjes vaak een van de eerste struweelbewoners zodra duindoorns zich hebben ontwikkeld. Ten opzichte van 2005 lijkt het aantal flink gestegen, vooral in de westelijke duingebieden. In het hele onderzoeksgebied was door meidoorn en duindoorn gedomineerd struweel favoriet.

ROODBORST *Erithacus rubecula* **+**

Roodborst komt als broedvogel algemeen in het onderzoeksgebied voor maar de territoria werden niet gekarteerd. In de Middel- en Oostduinen werden in 2009 20 territoria vastgesteld.

NACHTEGAAL *Luscinia megarhynchos* **147 + 16**

Rode Lijst: kwetsbaar

Met 163 territoria is de Nachtegaal bijzonder goed vertegenwoordigd in de Duinen van Goeree. Deze Rode Lijst-soort zit hier duidelijk in de lift; in 2005 bedroeg het aantal nog 101. Hoge dichtheden werden vooral gehaald in de Westhoofd- en Springertduinen en in het bos bij Havenhoofd. Nachtegalen voelen zich thuis op allerlei plekken met een rijke struikvegetatie en kruidlaag. De sterkste toename werd geconstateerd in de Westhoofd- en Springertduinen, waar in 1996 nog 34 territoria waren en in 2011 al 58. Op de Kwade Hoek groeide het aantal van vier in 1996 naar 15 in 2011. Het ouder en rijker worden van de struikvegetatie op deze plekken kan een verklaring zijn voor deze toename.

BLAUWBORST *Luscinia svecica* **22 + 0**

De Blauwborst heeft zich in de duinen van Goeree in het laatste kwart van de vorige eeuw ontwikkeld van een uiterst zeldzame tot een geregeld voorkomende broedvogel. Bij de integrale kartering in 1996 werden 21 territoria vastgesteld, waarvan 14 op de Kwade Hoek. Bij een inventarisatie van dit gebied in 2000 bleek het aantal territoria hier plots gedaald tot twee. Kennelijk was dit een voorbode van een gehele teruggang, getuige het feit dat de Blauwborst in 2005 geheel en al ontbrak in het onderzoeksgebied. Zes jaar later bleek de soort echter weer teruggekeerd; in 2011 werden 22 territoria gevonden, waarvan 16 op de Kwade Hoek. De sterke schommelingen die deze soort heeft laten zien zijn moeilijk te verklaren. Landelijk gezien was 2005 een matig jaar voor de soort, maar het zo rigoureuus verdwijnen uit een reeds bezet gebied was van geen andere regio in de Delta bekend. Het is spannend om te volgen hoe deze soort zich de komende jaren zal ontwikkelen.

GEKRAAGDE ROODSTAART *Phoenicurus phoenicurus* **1 + 0**

In 2011 werd één territorium van de Gekraagde Roodstaart in de duinen van Goeree vastgesteld. Tijdens de eerdere inventarisaties in 1996 en 2005 werd de soort hier nog helemaal niet vastgesteld. In het open landschap van de Delta is de soort nergens algemeen. Hij komt hier vooral voor in de duinen op plekken met oude bomen. De dichtstbijzijnde plek waar de soort in hoge dichtheden voorkomt is de Biesbosch.

ROODBORSTTAPUIT *Saxicola rubicola* **53 + 21**

Het gaat de Roodborsttapuit de laatste jaren voor de wind in de Duinen van Goeree. In 2011 werden er 53 territoria vastgesteld, tegenover slechts negen in 1996 en 15 in 2005. Net als in andere duingebieden langs de Nederlandse kust heeft de soort inmiddels een vaste plek ingenomen. Hij komt hier voor op plaatsen met dicht struweel en open plekken. De vogels zijn vaak vrij eenvoudig te vinden, doordat ze graag bovenop het struikgewas zitten. Ook is de zang van het mannetje vrij opvallend. De vastgestelde toename past prima in de het landelijke beeld; sinds de jaren negentig is er sprake van een duidelijk stijgende trend (Boele *et al.* 2012)

TAPUIT *Oenanthe oenanthe* **0 + 0**

Rode Lijst: bedreigd

In 1996 en in 2005 kon de Tapuit nog (net) tot de broedvogels van de Duinen van Goeree worden gerekend, maar in 2011 was dat niet meer het geval. Tijdens het voorjaar wordt de soort nog veelvuldig als doortrekker aangetroffen, maar van broedgevallen of territorium indicerend gedrag was geen sprake. Ook op veel andere plekken in Nederland is de soort als broedvogel verdwenen. Hij houdt eigenlijk alleen nog stand in duingebieden in het noorden van het land. Deze landelijke afname maakt het onwaarschijnlijk dat de Tapuit zich in de nabije toekomst weer in de Duinen van Goeree zal vestigen.

MEREL *Turdus merula* **+**

Merel komt als broedvogel algemeen in het onderzoeksgebied voor maar de territoria werden niet gekarteerd. In de Middel- en Oostduinen werden in 2009 39 territoria vastgesteld.

ZANGLIJSTER *Turdus philomelos* **22 + 8**

Het aantal Zanglijsters is na een toename tussen 1996 en 2005 weer iets afgenomen, van ca. 40 naar ca. 30. De soort komt in Nederland talrijk voor in parkachtige landschappen met bomen, struiken en open plekken. In de Duinen van Goeree zijn vooral de binnenduinderand en aangrenzende tuinen in trek.

In de toekomst zal de soort zich hier naar verwachting goed kunnen handhaven en mogelijk weer verder toenemen. Het ouder worden van de vegetatie zal deze soort immers in de kaart spelen.

GROTE LIJSTER *Turdus viscivorus* 3 + 0

In 2011 werden drie territoria van de Grote Lijster aangetroffen. Daarmee lijkt deze soort terug- van- weg-geweest. In 1996 werden immers eveneens drie territoria geteld en in 2005 niet één. Het is een soort die van parkachtige landschappen met hoge bomen houdt. Elders in de noordelijke Delta is hij nergens algemeen te noemen. Binnen het onderzoeksgebied bieden vooral de gebieden langs de binnenduinstrand waar hoge bomen groeien mogelijkheden.

CETTI'S ZANGER *Cettia cetti* 11 + 0

In totaal 11 territoria van Cetti's Zanger werden opgetekend, hoofdzakelijk in het zuidwestelijke deel van de Kwade Hoek en nabij Havenhoofd. In 1996 en in 2005 werd de soort niet vastgesteld. De recente toename past in het landelijke beeld van deze soort. Na een eerste eruptie in de jaren zeventig is deze Mediterrane zangvogel van dichte, moerassige vegetaties bezig aan een tweede poging om vaste voet aan de grond te krijgen in Nederland, waar de populatie in 2010 op 450-600 paren geschat werd (Boele *et al.* 2012). Een grootschalige kartering in de Biesbosch in 2010 leverde alleen al in dat gebied meer dan 300 territoria op (Slaterus *et al.* 2011). De combinatie van geschikt ruig biotoop en milde winters maakt de Delta tot de belangrijkste regio voor de soort in Nederland. Bij het uitblijven van strenge winters kan de Cetti's Zanger zich de komende jaren waarschijnlijk goed handhaven op Goeree. Als we de 'klimaat-atlas' van Huntley *et al.* (2007) mogen geloven, dan dringt de soort de komende 100 jaar nog door tot in Denemarken en Zuid-Zweden.

SPRINKHAANZANGER *Locustella naevia* 56 + 11

De Sprinkhaanzanger is in de Delta vooral een broedvogel van duinstruwelen, natte duinen en verruigde schorren en platen. Op Goeree vormt het duingebied sinds jaar en dag de belangrijkste broedplaats voor de soort. Binnen de grenzen van het onderzoeksgebied werden voorjaar 2005 36 territoria vastgesteld, waarmee het voorkomen vergeleken met de 30 territoria in 1996 tamelijk stabiel leek. Sindsdien is het aantal fors toegenomen, want voor 2009-2011 werden 67 territoria opgetekend. Vooral op de Kwade Hoek, in het Vuurtorenduin en in de Westhoofd- en Springertduinen werden toenames geconstateerd. Een toename van de hoeveelheid struweel op deze plekken zou een mogelijke verkla-

ring kunnen zijn; de soort neemt in open duingebieden vaak al genoeg met enkele duindoornstruiken.

RIETZANGER *Acrocephalus schoenobaenus* 56 + 0

In totaal 44 van 56 territoria van de Rietzanger werden op de Kwade Hoek vastgesteld. Het betrof een opmerkelijke toename, want zowel in 1996 als in 2005 werd hier slechts een handvol paren aangetroffen. Het lijkt erop dat 2011 ook landelijk een bijzonder goed jaar voor deze soort was. De toekomst zal moeten uitwijzen of de Rietzanger zich hier in deze aantallen zal kunnen blijven handhaven. De soort heeft een voorkeur voor verruigd rietland, maar komt soms ook talrijk voor in andere kruidenrijke vegetaties.

BOSRIETZANGER *Acrocephalus palustris* 19 + 3

In 2009-2011 werden in totaal 22 territoria van de Bosrietzanger gevonden, iets meer dan in 2005 maar iets minder dan in 1996. Het is een bewoner van kruidenrijke vegetaties, vaak in de buurt van zoet water, en een van de laatst arriverende zomervogels van ons land.

KLEINE KAREKIET *Acrocephalus scirpaceus* 25 + 22

Bijna de helft van de 47 territoria van de Kleine Karekiet was afkomstig van de rietkragen langs de infiltratiekanalen in de Middel- en Oostduinen. Ook rietkragen op de Kwade Hoek waren goed voor meerdere territoria. Deze in Nederland talrijke zangvogel is bij uitstek een rietbewoner en is dan ook vooral te vinden langs zoet water. Vaak nemen ze al met een kleine plek riet langs een smalle sloot genoeg. Het aantal territoria is de laatste jaren vrij stabiel, maar ligt lager dan in 1996. Toen werden op de Kwade Hoek alleen al 41 territoria geteld, tegenover 17 in 2005 en 14 in 2011.

SPOTVOGEL *Hippolais icterina* 3 + 0

Rode Lijst: gevoelig

De Spotvogel is in de noordelijke Delta vooral een broedvogel van erven in het agrarische gebied. In duingebieden komt de soort – net als elders langs de Nederlandse kust – weinig voor. In de Duinen van Goeree vertoont deze Rode Lijst-soort een duidelijke afname, van 30 territoria in 1996 en 13 in 2005 naar drie in 2011. Erg verrassend is dit niet, want op veel plekken in het land is de soort sterk afgenomen. De toekomst voor deze soort in het onderzoeksgebied ziet er dan ook niet erg rooskleurig uit.

BRAAMSLUIPER *Sylvia curruca* 92 + 11

Deze typische struweelvogel komt talrijk voor in duingebieden langs de Nederlandse kust. Vooral

valleien met duindoorns en meidoorns zijn in trek. Hogere vegetaties worden over het algemeen gemeden. Het aantal verloop in de Duinen van Goeree vertoont een opmerkelijke afname in 2005, maar inmiddels is het niveau van 1996 weer ruim overstegen. In 2009-2011 werden 103 territoria aangetroffen met de hoogste dichtheden in de Zeewering (Middel- en Oostduinen Noord) en de Westhoofd- en Springertduinen.

GRASMUS *Sylvia communis* **395 + 57**
De talrijkste van de onderzochte soorten in het onderzoeksgebied was in 2009-2011 de Grasmus. Deze zomervogel broedt, net als in overige duingebieden talrijk in struweelrijke terreinen, zoals met duindoorns begroeide valleien en hellingen. In totaal werden 452 territoria vastgesteld. Dit betekent een forse toename ten opzichte van 1996 en 2005, toen in dezelfde gebieden respectievelijk 281 en 198 territoria werden aangetroffen. Hoge dichtheden van meer dan 60 territoria per 100 hectare werden bereikt in de jongere duinen in het westen van het eiland (de Westhoofd- en Springertduinen en het Vuurtorenduin). Kennelijk is het stadium van vegetatieontwikkeling alhier ideaal voor de Grasmus en sterk verbeterd in de laatste jaren. In duingebieden nemen Grasmussen vaak al genoeg met enkele duindoornstruiken.

TUINFLUITER *Sylvia borin* **129 + 7**
De Tuinfluiter broedt in de noordelijke Delta vooral in kruidenrijke jong bos, op erven en plaatselijk in verruigde schorren en gorzen. In 2009-2011 werden in het onderzoeksgebied 136 territoria vastgesteld. Dat is beduidend meer dan de ruim 50 tijdens de eerdere inventarisaties. De hoogste dichtheid werd vastgesteld in het bos bij Havenhoofd, waar in totaal 29 territoria werden opgetekend. Het ouder worden van de vegetatie, met name langs de binnenduinrand lijkt deze soort in de kaart te spelen.

ZWARTKOP *Sylvia atricapilla* **186 + 18**
Deze kenmerkende broedvogel van opgaand loofbos vindt steeds meer geschikt habitat in de Duinen van Goeree, afgaande op de toename die de soort hier laat zien. Behalve een uitbreiding van de hoeveelheid struweel kan ook het ouder worden van het struweel en een toename van hogere struiken en bomen een rol spelen. In bijna alle deelgebieden werd een toename vastgesteld. In de Zeewering (Middel- en Oostduinen Noord) steeg het aantal van 14 in 1996 en 33 in 2005 naar 70 in 2011. In totaal werden in het onderzoek in 2009-2011 204 territoria vastgesteld.

TJIFTJAF *Phylloscopus collybita* **+**
Tjiftjaf komt als broedvogel algemeen in het onderzoeksgebied voor maar de territoria werden niet gekarteerd. In de Middel- en Oostduinen werden in 2009 19 territoria vastgesteld.

FITIS *Phylloscopus trochilus* **+**
Fitis komt als broedvogel algemeen in het onderzoeksgebied voor maar de territoria werden niet gekarteerd. In de Middel- en Oostduinen werden in 2009 48 territoria vastgesteld. Het is misschien wel de algemeenste broedvogel van de Duinen van Goeree.

GRAUWE Vliegenvanger *Muscicapa striata* **0 + 0**
Rode Lijst: gevoelig
De Grauwe Vliegenvanger is in de noordelijke Delta een schaarse broedvogel van grote erven en stedelijk groen. In 1996 werd één territorium van deze Rode Lijst-soort vastgesteld in het onderzoeksgebied. De inventarisaties van 2005 en 2011 leverden geen waarnemingen op. Landelijk vertoont de soort al minstens twee decennia lang een geleidelijke afname.

BAARDMAN *Panurus biarmicus* **0 + 0**
In 1996 werden twee territoria van de Baardman vastgesteld in de rietvelden van de Kwade Hoek. Voor zover bekend was dit het enige jaar waarin de soort hier als zodanig werd aangetroffen. Het belangrijkste broedgebied van de soort in de regio is de Scheelhoek, dat slechts een drietal kilometers ten zuidoosten van de Kwade Hoek gelegen is. In de toekomst moeten broedgevallen in de Duinen van Goeree daarom voor mogelijk worden gehouden.

PIMPELMEES *Cyanistes caeruleus* **+**
Pimpelmees komt als broedvogel algemeen in het onderzoeksgebied voor maar de territoria werden niet integraal gekarteerd. In de Middel- en Oostduinen werden in 2009 twee territoria vastgesteld.

KOOLMEES *Parus major* **+**
Koolmees komt als broedvogel algemeen in het onderzoeksgebied voor maar de territoria werden niet gekarteerd. In de Middel- en Oostduinen werden in 2009 zes territoria vastgesteld.

STAARTMEES *Aegithalos caudatus* **18 + 2**
De Staartmees heeft zich pas eind jaren zeventig als broedvogel op Goeree-Overflakkee gevestigd. In 1996 werden 10 territoria gevonden binnen de grenzen van het onderzoeksgebied, voornamelijk aan de binnenduinrand. In het voorjaar van 2005 waren dat

er 15 en in 2009-2011 al 20. Een bescheiden verdere stijging van het aantal broedende Staartmezen in de binnenduinstrand behoort tot de mogelijkheden.

BOOMKRUIPER *Certhia brachydactyla* **4 + 1**
Met vijf territoria in 2009-2011 is de Boomkruiper een schaarse broedvogel in de Duinen van Goeree. De soort komt vooral voor in bossen en die zijn in het onderzoeksgebied dun gezaaid. In 2005 werd nog slechts één territorium aangetroffen. Dat het aantal zou toenemen werd toen al wel voorspeld. Met vorderende leeftijd wordt bos aan de binnenduinstrand in principe geschikter voor de Boomkruiper. Debet aan het lage aantal Boomkruipers is vermoedelijk de kleine oppervlakte bos en de geringe leeftijd van bijvoorbeeld het bosje bij Havenhoofd. Een verdere toename blijft een logische verwachting.

WIELEWAAL *Oriolus oriolus* **1 + 2**
Rode Lijst: gevoelig
Deze kenmerkende broedvogel van opgaand loofbos is in de noordelijke Delta een schaarse en in aantal afnemende broedvogel, met name van populierenbossen. In 2009-2011 werden drie territoria opgetekend in de Middel- en Oostduinen. Dit aantal lag lager dan in 2005 toen in het onderzoeksgebied zeven territoria werden gevonden. Deze afname past in het landelijke beeld van deze Rode Lijst-soort.

GAAI *Garrulus glandarius* **6 + 4**
Met 10 territoria was de Gaai in 2009-2011 een vrij schaarse soort in de Duinen van Goeree. Hij komt in Nederland vooral voor in bossen en parken. Het aantal lijkt vrij stabiel sinds 1996 en dat is enigszins opmerkelijk aangezien veel andere soorten van boomrijke habitats juist in aantal zijn toegenomen. Vooral de Middel- en Oostduinen blijken geliefd bij Gaaien.

EKSTER *Pica pica* **17 + 8**
Met 25 territoria in 2009-2011 is het aantal Eksters niet erg veranderd in de afgelopen jaren. Deze kraaiachtige maakt opvallende takkennesten in grote struiken en bomen. Hij bewoont het liefst een gevarieerd landschap en zal zich de komende jaren in de Duinen van Goeree waarschijnlijk goed kunnen handhaven.

KAUW *Corvus monedula* **3 + 0**
Kauwen broeden in holtes in bomen en gebouwen. Ze komen in Nederland vooral voor in dorpen en steden. Het aantal territoria in het onderzoeksgebied stelt dan ook weinig voor. In 2011 werden drie territoria opgetekend: twee in het Flauwe Werk en een

in het Vuurtorenduin.

ZWARTE KRAAI *Corvus corone* **12 + 8**
De Zwarte Kraai is pas in het laatste kwart van de vorige eeuw een gewone broedvogel van bebouwing en erven in de noordelijke Delta geworden. Deze toename is ook zichtbaar in de Duinen van Goeree. In 2009-2011 bedroeg het aantal territoria 20. De helft daarvan werd aangetroffen in de Middel- en Oostduinen. Zwarte Kraaien broeden vaak in hoge bomen die het meest in de binnenduinstrand te vinden zijn.

SPREEUW *Sturnus vulgaris* **0 + 0**
In 2009-2011 werden binnen het onderzoeksgebied geen territoria van Spreeuw opgetekend. In eerdere jaren werd de soort niet systematisch onderzocht. Deze in Nederland wijdverspreide soort broedt vooral in holtes in bomen en gebouwen. Op erven en in dorpen in de omgeving komt hij wel veelvuldig voor. Vanaf eind mei bezoeken groepen Spreeuwen met jongen veelvuldig het duingebied en de Kwade Hoek.

HUISMUS *Passer domesticus* **9 + 0**
Rode Lijst: gevoelig
De Huismus is een cultuurvolger die hoofdzakelijk voorkomt in steden, dorpen en op erven. Binnen het onderzoeksgebied heeft de soort weinig te zoeken; alleen langs de randen ervan waar bebouwing voorkomt vindt hij geschikt habitat. In 2009-2011 werden in totaal negen territoria aangetroffen. In eerdere jaren werd de soort niet systematisch onderzocht.

RINGMUS *Passer montanus* **1 + 0**
Rode Lijst: gevoelig
Ringmus is een broedvogel van landelijk gebied, die de laatste jaren zowel in de noordelijke Delta als landelijk in aantal is afgenomen. Duinen en schorren behoren niet tot het favoriete biotoop. In 2011 werd één territorium vastgesteld aan de rand van het Vuurtorenduin. In eerdere jaren werd de soort niet systematisch onderzocht, maar vermoedelijk stelde het aantal binnen het onderzoeksgebied weinig voor.

VINK *Fringilla coelebs* **7 + 4**
De Vink is de afgelopen kwart eeuw in de noordelijke Delta toegenomen als broedvogel, samenhangend met een toename aan bosaanplant. Tijdens eerdere inventarisaties van de Duinen van Goeree werd de soort niet als broedvogel vastgesteld maar in 2009-2011 werden wel 11 territoria vastgesteld, met een concentratie in de struweelrijke delen van de Kwade Hoek en de Middel- en Oostduinen. Vermoe-

delijk zal deze soort met het ouder worden van de vegetatie verder toenemen. Vooral de rijkere binnen-duinrand met hoge bomen en tuinen in de nabijheid zullen in trek zijn. De landelijke trend vertoont ook een stijgende lijn (Boele *et al.* 2012).

GROENLING *Chloris chloris* **12 + 1**

In de noordelijke Delta is de Groenling vooral een broedvogel van erven en stedelijk groen, die voorts incidenteel tot broeden komt in verruigd buitendijks gebied. Het aantal van deze in grote delen van het land vrij talrijke soort bleef iets achter bij dat in eerdere jaren, toen ca. 20 territoria werden vastgesteld.

PUTTER *Carduelis carduelis* **14 + 2**

De in de Delta als broedvogel toegenomen Putter is met 16 territoria in 2009-2011 redelijk goed vertegenwoordigd in het onderzoeksgebied. Hij prefereert opgaand geboomte in (half)open landschap, waar hij graag foerageert op zaden van distels en andere ruigtekruiden. In 1996 werden in het onderzoeksgebied slechts zes territoria vastgesteld (en vier territoria net erbuiten).

KNEU *Carduelis cannabina* **118 + 27**

Rode Lijst: gevoelig

De Kneu is een talrijke bewoner van de Duinen van Goeree. De soort komt hier voor op relatief open plekken met duindoornstruweel en kruiden. Omdat de populatie landelijk onder druk staat is de Kneu geplaatst op de Rode Lijst. Ook in de Duinen van Goeree werd een afname geconstateerd; in de terreinen die zowel in 1996 als in 2009-2011 zijn geïnventariseerd daalde het aantal van 239 naar 145. Vooral in de Middel- en Oostduinen was de afname duidelijk te merken; het aantal daalde hier van 113 in 1996 naar 65 in 2009-2011. Mogelijk speelt een ver-

Figuur 11. Kneu.

minderde openheid van het terrein hierbij een rol. Kneuen foerageren graag op de grond, op plekken met een zeer korte vegetatie.

KLEINE BARM-SLIJS *Carduelis cabaret* **0 + 0**

In 2005 werden drie territoria van de Kleine Barm-sijs opgetekend. In 2011 bleef de teller steken op nul. Wel werden enkele doortrekkende exemplaren opgemerkt. Deze schaarse broedvogel komt hoofdzakelijk voor in de duinstreek en dan nog vooral op de Waddeneilanden. Na een opleving in de tweede helft van vorige eeuw is de soort inmiddels weer afgenomen (Boele *et al.* 2012). In de Duinen van Goeree zal het daarom waarschijnlijk een zeldzame en incidentele broedvogel blijven.

ROODMUS *Carpodacus erythrinus* **0 + 0**

Deze in landelijk opzicht schaarse soort werd tijdens de broedvogelkartering van 2011 niet aangetroffen. Op 1 juni 2011 werd wel een zingend mannetje gemeld in het westelijke deel van de Kwade Hoek (meerdere waarnemers, Waarneming.nl). Vermoedelijk betrof dit een doortrekker. Vervolgwaarnemingen bleven immers uit.

GOUDVINK *Pyrrhula pyrrhula* **35 + 2**

Met 37 territoria in 2009-2011 was de Goudvink bijzonder goed vertegenwoordigd in de Duinen van Goeree. In 2005 werd juist nog een terugval geconstateerd. In dezelfde gebieden werden immers in 1996 zeven territoria vastgesteld en in 2005 slechts drie. De hoogste dichtheden bevonden zich in 2011 in de Middel- en Oostduinen en Westhoofd- en Springertduinen, met in beide deelgebieden 11 territoria. De soort bewoont terreinen met een rijke vegetatie van bomen en struiken. Sinds het eind van de vorige eeuw is de soort in Nederland geleidelijk toegenomen. Ook in andere duingebieden in de Delta en langs de Hollandse kust is het een bekende broedvogel. Het ouder en gevarieerder worden van de vegetatie in sommige delen van de Duinen van Goeree, zal mede de verklaring zijn voor de toename alhier.

RIETGORS *Emberiza schoeniclus* **29 + 11**

Deze kenmerkende broedvogel van riet en rietruigte broedt in de noordelijke Delta talrijk op buitendijks rietland en op verruigde gorzen en platen. In het onderzoeksgebied komt hij vrijwel uitsluitend voor in rietland op de Kwade Hoek en in de Middel- en Oostduinen. In laatstgenoemde gebied is het aantal geleidelijk toegenomen van drie in 1996 en zeven in 2005 naar 11 in 2009. Deze toename zal samenhangen met een groeiende hoeveelheid riet langs de

infiltratiekanalen aldaar. Het aantal Rietgorzen op de Kwade Hoek is na een dip in 2005 weer terug op het niveau van 1996.

6. Conclusies en aanbevelingen

De drie integrale inventarisaties uit 1996, 2005 en 2009-2011 geven een goed beeld van de broedvogelbevolking in het gebied. Een aantal verschillen springen duidelijk in het oog. Opvallende nieuwkomers in deze periode waren bijvoorbeeld Roerdomp, Blauwe Reiger, Grote Canadese Gans, Brandgans, Havik en Cetti's Zanger, terwijl soorten als Grutto en Wulp verdwenen. Soorten als Grauwe Gans, Nachtegaal, Roodborsttapuit, Sprinkhaanzanger, Rietzanger, Grasmus, Tuinfluiter en Zwartkop verstoonden een sterke toename, terwijl Scholekster, Kievit, Zomertortel, Koekoek, Kleine Karekiet en Spotvogel juist fors afnamen. Voor sommige soorten zal gelden dat veranderingen in het landschap (zoals vegetatiesuccessie) ten grondslag liggen aan de toe- of afname, terwijl voor andere soorten bijvoorbeeld juist landelijke ontwikkelingen bepalend zullen zijn. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen nog eens op een rij gezet.

Algemeen

In totaal werden in 2009-2011 in het onderzoeksgebied 85 verschillende broedvogelsoorten aangetroffen, tegenover 79 in 2005 en 76 in 1996. Ook het totaal aan territoria is in deze periode gestegen. In dezelfde deelgebieden steeg het aantal territoria (exclusief van soorten die niet in alle jaren werden onderzocht) van 1.915 in 1996 en 1.718 in 2005 naar 2.657 in 2011. De drie soorten die het meest aan deze toename bijdroegen waren Grauwe Gans (+ 245 territoria), Grasmus (+ 173) en Zwartkop (+ 138). De toename van Grauwe Gans past goed in het landelijke beeld; op veel plekken is deze soort spectaculair toegenomen. De toenames van Grasmus en Zwartkop lijken te duiden op een toename van de hoeveelheid en/of de verbetering van de kwaliteit van struweel. Ook meerdere andere zangvogels die in struweel voorkomen lieten toenames zien. In geschikt biotoop komen veel van deze kleine zangvogels vaak in hoge

Tabel 8. Overzicht van in 2009-2011 in de Duinen van Goeree vastgestelde Natura 2000-soorten en Rode Lijst-soorten (RL status: 1=gevoelig, 2=kwetsbaar, 3=bedreigd) per deelgebied.

Soort	RL	N2000	WH&Spr	Vuur	Flaauw	ZW	Md&Od	Bos Hh	Kwade H	Totaal
Roerdomp	3		0	0	0	0	1	0	0	1
Wintertaling	2		0	0	0	0	0	0	0	0
Zomertaling	2		0	0	0	0	3	0	0	3
Pijlstaart	3		0	0	0	0	0	0	0	0
Slobeend	2		0	0	0	2	5	0	0	7
Boomvalk	2		0	0	0	0	2	0	0	2
Bontbekplevier	2		0	0	0	0	0	0	1	1
Strandplevier	3	x	0	0	0	0	0	0	2	2
Grutto	1		0	0	0	0	0	0	0	0
Tureluur	1		0	0	0	2	2	0	32	36
Zomertortel	2		0	4	1	22	6	9	9	51
Koekoek	2		0	0	0	1	4	2	2	9
Ransuil	2		0	0	0	2	1	0	0	3
Groene Specht	2		1	1	0	0	6	1	1	10
Veldleeuwerik	1		0	0	0	6	24	0	36	66
Graspieper	1		9	7	4	12	70	0	49	151
Gele Kwikstaart	1		0	1	0	0	0	0	0	1
Nachtegaal	2		58	14	1	44	16	15	15	163
Tapuit	3		0	0	0	0	0	0	0	0
Spotvogel	1		0	0	0	0	0	1	2	3
Gr Vliegenvanger	1		0	0	0	0	0	0	0	0
Wielewaal	1		0	0	0	1	2	0	0	3
Huisemus	1		1	8	0	0	0	0	0	9
Ringmus	1		0	1	0	0	0	0	0	1
Kneu	1		20	31	0	38	27	9	20	145
totaal			89	67	6	130	169	37	169	667

dichtheden voor – vaak in hogere dichtheden dan vogels van open (duin)landschappen; deze verschuiving naar struweelvogels kan dus een belangrijke verklaring zijn voor de toename van het totaal aantal territoria.

Tabel 8 geeft een overzicht van de in 2009-2011 in de Duinen van Goeree broedende vogelsoorten die speciaal van belang zijn omdat ze als aanwijsoort (vanwege hun status als broedvogel) fungeren voor het Natura 2000-gebied of omdat ze vermeld worden op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels. Hierin is te zien dat in totaal 667 territoria van Rode Lijst-soorten werden vastgesteld, waarvan Nachtegaal, Graspieper en Kneu het leeuwendeel – namelijk 457 – voor hun rekening namen. De deelgebieden met de meeste soorten zijn de omvangrijke Kwade Hoek en de Middel- en Oostduinen. In laatstgenoemde gebied werden ook nog eens de meeste verschillende Rode Lijst-soorten vastgesteld,

namelijk 14. Dit hangt samen met de aanwezigheid van zoet water (in de vorm van infiltratiekanalen) dat in de andere deelgebieden grotendeels ontbreekt.

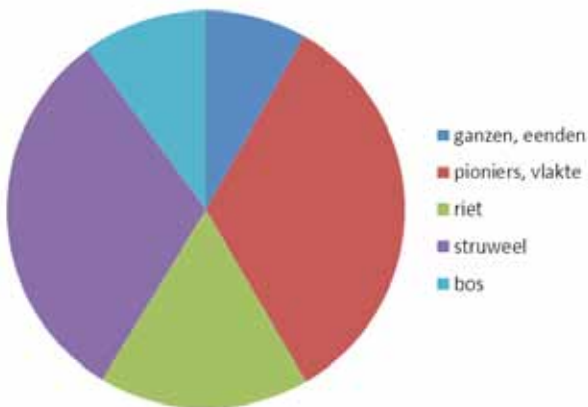
In tabel 9 worden de aantallen territoria van Rode Lijst-soorten vergeleken over de drie onderzoeksjaren. Wat hierin opvalt is dat het aantal territoria (zowel 'absoluut' als 'gewogen') in 1996 en 2005 vrijwel gelijk bleef, terwijl 2009-2011 een toename liet zien. Het aantal soorten varieerde per jaar van 20 tot 21. De toename van het aantal territoria komt vooral op het conto van Nachtegaal, Graspieper en – hoewel in de laatste paar jaar in mindere mate - Veldleeuwerik. Drie soorten die een duidelijke afname vertoonden waren Zomertortel, Koekoek en Spotvogel. Deze drie Afrikagangers laten in het gehele land een sterke terugval zien. Voor Zomertortel geldt zelfs dat de achteruitgang in veel andere gebieden nog sterker is dan in de Duinen van Goeree; de soort houdt hier relatief goed stand.

Tabel 9. Overzicht van in 1996, 2005 en 2009-2011 in de Duinen van Goeree vastgestelde Natura 2000-soorten en Rode Lijst-soorten (RL status: 1=gevoelig, 2=kwetsbaar, 3=bedreigd). Het gewogen totaal is berekend door per soort het aantal territoria te vermenigvuldigen met de Rode Lijst-status.

Soort	RL	N2000	1996	2005	2009-2011	verschil
Roerdomp	3		0	0	1	1
Wintertaling	2		1	0	0	-1
Zomertaling	2		0	1	3	3
Pijlstaart	3		1	0	0	-1
Slobeend	2		6	13	7	1
Boomvalk	2		2	1	2	0
Bontbekplevier	2		0	7	1	1
Strandplevier	3	X	0	3	2	2
Grutto	1		12	1	0	-12
Tureluur	1		32	79	36	4
Zomertortel	2		73	65	51	-22
Koekoek	2		36	14	9	-27
Ransuil	2		6	2	3	-3
Groene Specht	2		6	12	10	4
Veldleeuwerik	1		16	60	66	50
Graspieper	1		91	109	151	60
Gele Kwikstaart	1		1	0	1	0
Nachtegaal	2		88	89	163	75
Tapuit	3		2	1	0	-2
Spotvogel	1		30	13	3	-27
Gr Vliegenvanger	1		1	0	0	-1
Wielewaal	1		4	7	3	-1
Huismus	1		+	+	9	?
Ringmus	1		+	+	1	?
Kneu	1		221	157	145	-76
totaal			629	634	667	
gewogen totaal			853	846	922	

Kwade Hoek

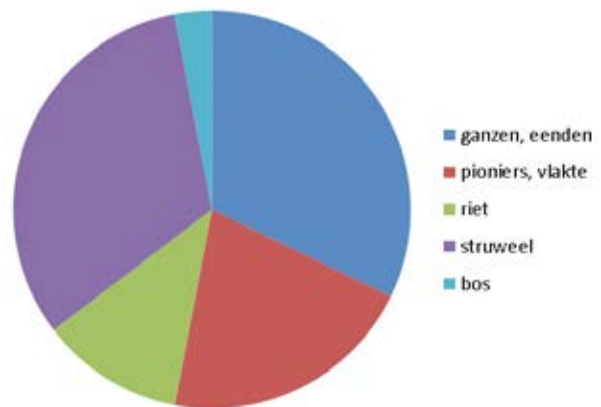
Figuren 12 en 13 tonen het relatieve aandeel van enkele groepen broedvogels op de Kwade Hoek in 1996 en in 2011. Zichtbaar is het grotere aandeel aan ganzen, eenden en andere watervogels in 2011. Deze wordt vooral veroorzaakt door de sterke toename van Grauwe Gans, en in mindere mate, Brandgans. Het aantal territoria van andere soortgroepen toont veel minder sterke veranderingen, al is de toename van struweelvogels ook het vermelden waard. Het aantal territoria van struweelvogels is gegroeid van 182 in 1996 naar 318 in 2011, vooral dankzij Grasmus, Tuinfluiter en Zwartkop. Het totaal aantal territoria steeg in deze periode van 584 naar 985. Verder springt het verdwijnen van Grutto en Wulp in het oog, terwijl veel andere soorten van schorren en slikken wel stand hielden.

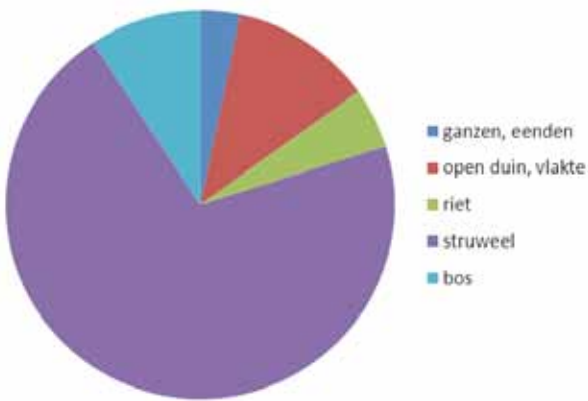
Figuur 12. Relatieve verdeling naar soortgroep van het in 1996 op de Kwade Hoek vastgestelde aantal territoria. In totaal werden 584 territoria vastgesteld.

Duingebieden (exclusief 'Evides-terrein')

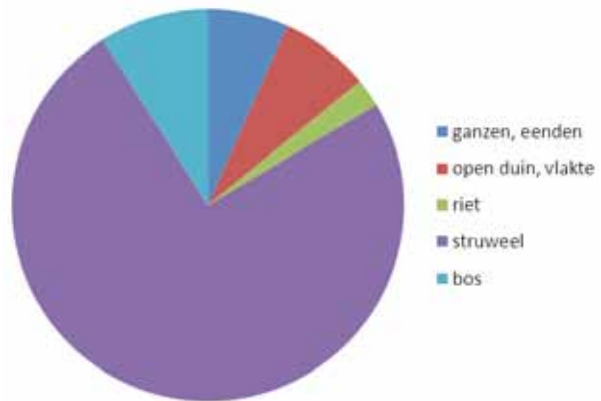
Figuren 14 en 15 tonen het relatieve aandeel van enkele groepen broedvogels in het duingebied, exclusief de Middel- en Oostduinen ('Evides-terrein') in 1996 en in 2011. Op het eerste gezicht tonen de figuren geen hele grote verschillen, maar er hebben zich toch wel enkele noemenswaardige verschuivingen voorgedaan. Zo is het aandeel aan struweelvogels verder gegroeid, ten koste van soorten van het open duin. Omdat struweelvogels veelal in hogere dichtheden voorkomen dan vogels van open duin is ook het totaal aantal territoria toegenomen, namelijk van 1.331 in 1996 tot 1.671 in 2011. Belangrijke stijgers waren ook hier Grasmus, Tuinfluiter en Zwartkop, maar ook een Rode Lijst-soort als Nachtegaal nam behoorlijk toe. Onder de watervogels was Grauwe Gans een nieuwkomer, geheel in lijn met ontwikkelingen elders in de regio. Soorten van het open duin die afnamen waren onder meer Scholekster en Kievit.

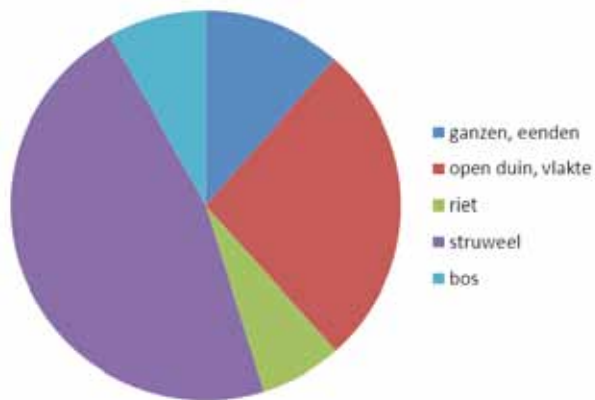
Figuur 13. Relatieve verdeling naar soortgroep van het in 2011 op de Kwade Hoek vastgestelde aantal territoria. In totaal werden 985 territoria vastgesteld.

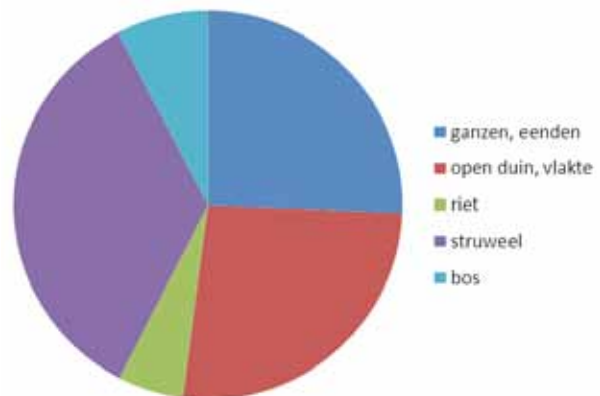
Figuur 14. Relatieve verdeling naar soortgroep van het in 1996 in het duingebied (exclusief 'Evides-terrein') vastgestelde aantal territoria. In totaal werden 1.331 territoria vastgesteld.

Figuur 15. Relatieve verdeling naar soortgroep van het in 2011 in het duingebied (exclusief 'Evides-terrein') vastgestelde aantal territoria. In totaal werden 1.671 territoria vastgesteld.

Figuur 16. Relatieve verdeling naar soortgroep van het in 1996 in de Middel- en Oostduinen vastgestelde aantal territoria. In totaal werden 602 territoria vastgesteld.

Figuur 17. Relatieve verdeling naar soortgroep van het in 2009 in de Middel- en Oostduinen vastgestelde aantal territoria. In totaal werden 678 territoria vastgesteld.

Middel- en Oostduinen ('Evides-terrein')

Figuren 16 en 17 tonen het relatieve aandeel van enkele groepen broedvogels in de Middel- en Oostduinen ('Evides-terrein') in 1996 en in 2009. Het meest opvallende verschil is de toename van ganzen, eenden en andere watervogels en de afname van struweelvogels. Deze verschillen zijn ook in absolute zin zichtbaar: het aantal territoria van watervogels steeg van 69 naar 174 en het aantal van struweelvogels daalde van 281 naar 236. De toename van de watervogels past in het beeld en ook hier droeg de toename van Grauwe Gans hieraan bij. De afname van het aantal territoria van struweelsoorten is opmerkelijker, aangezien veel van de betreffende soorten in de aangrenzende gebieden juist sterk toenamen. De afname wordt vermoedelijk verklaard door een beheermaatregel die hier heeft plaatsgevonden.

Watervogels

Binnen het onderzoeksgebied komen verschillende soorten ganzen, eenden en andere watervogels als broedvogel voor. Vooral op de Kwade Hoek in rondom de infiltratiekanalen in de Oostduinen zijn veel van deze soorten in hogere aantallen te vinden. Recente ontwikkelingen binnen deze groep zijn de toename van de Grauwe Gans en de komst van de Brandgans. Naar verwachting zullen deze soorten de komende jaren nog verder in aantal toenemen. De omstandigheden voor deze soorten lijken immers gunstig. Ook de ontwikkeling van riet en ruigte op sommige plekken nabij open water, zoals in de Middel- en Oostduinen lijkt gunstig voor verschillende soorten watervogels.

Pioniers

Op en rond de schorren en stranden van de Kwade Hoek komen verschillende soorten steltlopers voor

die als pioniers kunnen worden aangeduid. In 2011 werden bijvoorbeeld kleine aantallen van Strand-, Bontbek- en Kleine Plevier aangetroffen en ook een kolonie Kluten was hier aanwezig. Deze groep lijkt op het eerste gezicht weinig eisen aan de omgeving te stellen, maar aspecten als openheid, rust en voedsel spelen een belangrijke rol. Deze soorten nestelen op de grond, veelal open en bloot, en zijn daardoor gevoelig voor plotselinge veranderingen in waterpeil en aanwezige predatoren. De meeste stranden langs de Nederlandse kust worden tegenwoordig simpelweg te vaak bezocht door recreanten om deze vogels een kans te bieden. Op en rond de Kwade Hoek zijn de omstandigheden wat dat betreft een stuk beter. Maar ook hier is het zaak om voldoende rust en openheid te waarborgen, zodat deze kwetsbare groep vogels ook in de toekomst nestgelegenheid vindt.

Vogels van open duin

Tot de vogels van open duin behoren bijvoorbeeld Scholekster, Kievit, Veldleeuwerik en Graspieper. Sommige van deze soorten voelen zich thuis in gras, terwijl andere juist een kortere vegetatie prefereren. Enige struikvegetatie wordt door de meeste soorten getolereerd, zolang openheid en uitzicht domineren. Als groundbroeders zijn veel van de soorten gevoelig voor verstoring en predatie. Het voorkomen van deze groep kent een drietal duidelijke clusters: het noordelijk deel van de Kwade Hoek, met als kern het groene strand, het midden van de Oostduinen en de Middelduinen. Deze groep lijkt onder druk te staan van verruiging en verstruiking, al zijn Veldleeuwerik en Graspieper op sommige plekken door het maaibeheer juist toegenomen. Door (natuurlijke) successie raken veel van de duinvalleien steeds meer begroeid met struiken. In verschillende duingebieden langs de Nederlandse kust

zijn tal van projecten opgezet om door het verwijderen van struikgewas en afgraven van de bovenste bodemlaag 'blonde duinen' te behouden. Dergelijke beheermaatregelen spelen deze soortgroep over het algemeen in de kaart (maar zijn relatief kostbaar).

Rietvogels

In vochtige duinvalleien en langs open water kan riet tot ontwikkeling komen. Enkele vogelsoorten die in het onderzoeksgebied broeden vertonen een sterke binding met dit biotoop, in het bijzonder Roerdomp, Bruine Kiekendief, Kleine Karekiet, Rietzanger en Rietgors. Op de Kwade Hoek springen de belangrijkste rietvelden er logischerwijs duidelijk uit en ook de met riet begroeide infiltratiekanalen in de Oost- en Middelduinen vallen op. Op veel plekken lijken de betreffende soorten behoorlijk stabiel of zelfs toe te nemen (bijvoorbeeld Rietzanger op de Kwade Hoek). Buiten deze plekken, is het duingebied vaak veel te droog en/of te dicht met struiken begroeid om deze soorten ruimte te bieden.

Struweelvogels

Een groot deel van de broedvogels van de Duinen van Goeree heeft binding met struikgewas. Veelal gaat het om liefhebbers van duindoorn en meidoorn, zoals verschillende soorten grasmussen. Sommige soorten voelen zich thuis in aaneengesloten struikgewas, terwijl andere meer afwisseling prefereren en vooral langs de randen van struikgewas voorkomen. Veel soorten zitten duidelijk in de lift en dat past in het beeld van de vegetatiesuccessie. Het ouder en rijker worden van struikvegetaties pakt voor veel soorten gunstig uit. Vooral in de westelijk gelegen duingebieden worden hoge dichtheden bereikt. Na verloop van tijd zal een optimum worden bereikt, waarna een geleidelijke verschuiving richting bosvogels zal plaatsvinden. Deze zal het eerst langs de binnenduinrand zichtbaar zijn, waar hogere vegetaties eerder tot ontwikkeling zullen komen dan dichtbij zee.

Om het duin open te houden c.q. maken worden er van 2011 tot 2014 diverse projecten uitgevoerd ten gunste van duingraslanden. De verwachting is dat hierdoor de struweelvogels zullen afnemen.

Bosvogels

Hoewel grote aaneengesloten bossen in het onderzoeksgebied ontbreken zijn verschillende soorten aan te wijzen die in sterke mate afhankelijk zijn van (hoge) bomen. Dit geldt bijvoorbeeld voor verschillende soorten roofvogels die in bomen nestelen, maar ook voor duiven en spechten. Deze soorten komen op verschillende plekken in de binnenduin-

rand voor, zoals in het bosje bij Havenhoofd. Met het ouder worden van de vegetatie zullen de kansen voor veel van deze soorten toenemen. Voor verschillende soorten geldt dat de afgelopen jaren reeds een stijgende lijn hebben laten zien. De meest kritische bosbewoners zullen zich echter voorlopig nog niet melden, ook omdat in de directe omgeving omvangrijke bosgebieden ontbreken.

Conclusies

De belangrijkste conclusie luidt dat de Duinen van Goeree van grote betekenis zijn voor broedvogels. Dit blijkt onder meer uit de goede vertegenwoordiging van verschillende Rode Lijst-soorten. De grootste positieve uitschieters zijn de Kwade Hoek en de Middel- en Oostduinen. Sommige kwetsbare soorten staan duidelijk onder druk, zoals Strandplevier en Zomertortel – net als in de meeste andere gebieden in de omgeving – maar andere soorten doen het erg goed. Voor de beheerder ligt er een belangrijke uitdaging in de vraag hoe om te gaan met de voortschrijdende vegetatiesuccessie. Vogelsoorten van open en dynamische duinen staan steeds meer onder druk, terwijl struweelvogels juist toenemen. Dit proces is niet alleen zichtbaar in de Duinen van Goeree, maar ook in de meeste andere duingebieden.

De Kwade Hoek is het enige deelgebied dat nog grotendeels onderhevig is aan de dynamiek van de zee: hier ontstaan nog steeds nieuwe schorren en duinen. Echte pioniersoorten spelen hier in beperkte mate op in. De verdergaande aangroei van het schor heeft vooral een positief effect op sommige soorten. Het vrijwel ontbreken van koloniebroeders zoals meeuwen en sterns blijft opmerkelijk op de Kwade Hoek. De aanwezigheid van goede alternatieven in de vorm van de eilandjes in Haringvliet en Grevelingen speelt hierbij waarschijnlijk een rol.

Een belangrijke bevinding van de broedvogelinventarisaties is de toename van Grauwe Gans en, in mindere mate, Brandgans. Deze toename past in het landelijke beeld. Deze ontwikkeling wordt niet door iedereen als positief beschouwd. Veel boeren melden bijvoorbeeld schade aan gewassen en daarom wordt op verschillende fronten getracht om de populaties niet al te zeer te laten groeien. Om die reden is het goed om een vinger aan de pols te houden en de populatieontwikkeling van deze soorten te volgen.

Om alle ontwikkelingen met betrekking tot de broedvogelbevolking van de Duinen van Goeree goed te volgen wordt geadviseerd om de voldoende aandacht te blijven besteden aan broedvogelmonitoring, bij-

voorbeeld door jaarlijkse steekproefgebieden volgens de BMP-methode te inventariseren en/of periodiek een grootschalige kartering te herhalen. Uiteraard zal Sovon hier graag een rol bij blijven spelen.

Literatuur

- ANNEMA M. 2010. Verslag broedvogelinventarisatie van de Middel- en Oostduinen in 2009. In opdracht van Evides Waterbedrijf. Ouddorp.
- BEUSEKOM R. VAN, HUIGEN P., HUSTINGS F., DE PATER K. & THISSEN J. 2005. Rode Lijst van de Nederlandse Broedvogels. Tirion. Zeist.
- BOELE A., VAN BRUGGEN J., VAN DIJK A.J., HUSTINGS F., VERGEER J.W., BALLERING L. & PLATE C.L. 2012. Broedvogels van Nederland in 2010. Sovon-rapport 2012/01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- DE BOER P. & VERGEER J.W. 2006. Broedvogels van de Duinen van Goeree en delen van de polders West-Nieuwland en Nieuwenoord in 2005. Sovon-inventarisatierapport 2006/07. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- BROWNE S. & AEBISCHER N. 2005. Studies of West Palearctic birds: Turtle Dove. *British Birds* 98: 58-72.
- VAN DIJK A.J. & BOELE A. 2011. Handleiding Sovon Broedvogelonderzoek. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- ENS B.J., AARTS B., HALLMANN C., OOSTERBEEK K., SIERDSEMA H., SLATERUS R., TROOST G., VAN TURNHOUT C., WIERSMA P., NIENHUIS J. & VAN WINDEN E. 2011. Scholeksters in de knel: onderzoek naar de oorzaken van de dramatische achteruitgang van de Scholekster in Nederland. Sovon-onderzoeksrapport 2011/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- HUNTLEY B., GREEN R.E., COLLINGHAM Y.C. & WILLIS G. 2007. A climatic atlas of European breeding birds. Lynx Edicions, Barcelona.
- KLEMMANN M. 1996. Broedvogels van de duinen op Voorne en Goeree in 1996. Sovon-inventarisatierapport 1996/10. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- KLEMMANN M. 2008. Flora- en faunaonderzoek gemeente Hellevoetsluis, deel II: Vogels. Sovon-inventarisatierapport 2008/29. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- SLATERUS R., DE BOER V. & MUUSSE T. 2011. Broedvogels van Nationaal Park de Biesbosch in 2010. Sovon-inventarisatierapport 2011/08. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Bijlagen

Bijlage I   Verspreidingskaarten vastgestelde broedvogels 2009 en 2011

Sovon Vogelonderzoek Nederland

Postbus 6521
6503 GA Nijmegen
Toernooiveld 1
6525 ED Nijmegen
T (024) 7 410 410

E info@sovon.nl
I www.sovon.nl

